מדרש · אגדה · מדרש רבה · מפרשים · מתנות כהונה

מתנות כהונה על שמות רבה

רבי יששכר בער

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מתנות כהונה על שמות רבה

רבי יששכר בער

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מתנות-כהונה-על-שמות-רבה/
הקובץ נוצר ב־19 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פרק ב 11
פרק ג 13
פרק ד 16
פרק ה 17
פרק ו 20
פרק ז 21
פרק ח 22
פרק ט 23
פרק י 25
פרק יא 26
פרק יב 27
פרק יג 28
פרק יד 29
פרק טו 29
פרק טז 37
פרק יז 37
פרק יח 38
פרק יט 39
פרק כ 40
פרק כא 43
פרק כב 44
פרק כג 45
פרק כד 46
פרק כה 47
פרק כו 49
פרק כז 49
פרק כח 51
פרק כט 52
פרק ל 54
פרק לא 58
פרק לב 62
פרק לג 63
פרק לד 65
פרק לה 65
פרק לו 67
פרק לז 68
פרק לח 69
פרק לט 70
פרק מ 70
פרק מא 72
פרק מב 74
פרק מג 77
פרק מד 79
פרק מה 80
פרק מו 81
פרק מז 83
פרק מח 85
פרק מט 86
פרק נ 86
פרק נא 87
פרק נב 90

פרק א

פסקה א

ומה תלמוד לומר חושך כו'. מאחר שמוסר נפשו עליו ויורד עם חבירו עד לחייו בשבילו היאך אמר שלמה כשהוא מונע שבטו ממנו שהוא שונא בנו [והכא מוכח במדרש משלי]:

[**והיה מצחק בו ועובדו**. פי' שהיה מראה עצמו כמצחק בעלמא ועושה מה שרואה אחרים עושים כדרך השוחקים או המלעיגים וכוונתו לעבודה היתה אבל בפירוש לא היה עובדו. והוזקק לומר כן משום לישנא דמצחק:

שמא ילמד בני. ולולא זה אעפ"י שזר מעשהו לא היה ראוי לדחותו בשתי ידים אלא ליסרו למשפט אולי ישוב אבל השתא שפחדה מיצחק פן יאלף אורחותיו ראוי לרחקו מיד:

בנביאות. דפי' שמע בקולה בקול נביאותה דומיא דוישמע אברהם לקול שרי שאמרו בב"ר לקול רוה"ק שבה דשרה אחת משבע נביאות וכו':

מביתו. פי' שלא שלחו לפי שעה אלא לגמרי וטרדהו שלא ישוב עוד לביתו:

בלא כסות. דייק מדכתיב ויקח לחם וחמת מים משמע שלא נתן רק לחם ומים ואף זה אינו אלא מעט על יום או יומים מפני שתוכל לשאת הילד]:

נפנה. לא היה חושש ופונה אליו:

לא נפנה עליו. בתנחומא יש פה תוספת מעט:

חמש עבירות. בפ"ק דבבא בתרא יליף כולהו חמש מקרא. ועי' מזה בב"ר פ' ס"ג:

שלשה מתנות כו'. בפ"ק דברכות:

[**קשה תרבות רעה כו'**. עי' בפ"ק דברכות]:

(**אהבתי אתכם וגו'** גרסינן):

פסקה ד

כאלו אותו היום. שצוה עליהם עבודת פרך:

שסגל. שאסף ואצר. כל דבר שחביב על האדם ומצניעו ומאספו ואוצרו נקרא סגלה. כד"א סגולת מלכים:

פסקה ה

[**מתוך הסנה**. שדיבר עם משה מתוך הקוצים לומר שכ"י הוא שותף בצערן:

הה"ד וכו'. יפה תואר לא גרס הה"ד אלא אמר ר"י]:

שנתחבר. לוי לשון חבור. כמד"א הפעם ילוה אישי:

פסקה ו

הדא הוא שאמר כו'. בתנחומא הלשון יותר ברור:

בני גבירות תחלה. למנין ולכל דבר מפני שהן בני הגבירות:

[**גדולים**. פי' בני הגבירות מבני השפחות מצד יחוסם שכולם נשים כשרות בשיחרור וקידושין וכש"כ לפי רז"ל שגם הנה בנות לבן לכן הקדים:

שכן ישעיה. לפי שנענש כמו שאמרו רז"ל לכן אמר דהוא גופיה קאמר שנמצא הודאת בעל דין]:

מקוראי. לשון תקרה [והוא דבק למ"ש אח"כ אף ידי יסדה ארץ וכו' שקירה הארץ והשמים בהם]:

פסקה ח

ששה. ו' לשונות של רבוי כתובים במקרא זה. פרו. וישרצו. וירבו. ויעצמו. במאד מאד. ותמלא וגו'. הרי ששה [וודאי כל אחד היתה קבלה בידו ואסמכה אקרא]:

כחושים. כמו יער של קנים [הצומח קנים הרבה] [עיין בערוך ערך חש השלישי]:

[**הלא**. שם התואר אלא מדלא קאמר וימת וימלוך דייק:

רב ושמואל כו'. פרק קמא דסוטה:

פתחין. אינם רבנן דלעיל]:

ה"ג פתחא להאי פרשתא בהאי קרא:

יאכלם חורש כו'. דרש ביה לשון חדש. כד"א מלך חדש:

למחר הוא עתיד לומר כו'. ואשר לא ידע פירושו כמ"ד לעיל עשה עצמו כאלו לא ידע. וכ"מ בס' רבינו בחיי:

פסקה ט

ובך ובעמך. אצל מכת הצפרדעים כתיב בפר' וארא:

ה"ג **לאלהיהם**. של אלו במה נידונם. נידונם באש הנה ה' באש יבא:

נדונם בחרב כו'. ועי' בפ"ק דסוטה (דף י"א רוב פ' זו). ולקמן ר"פ כ"ב:

ועליהם אינו כו'. פירש ועוד עליהם כו':

בקדרה שבשלו כו'. כלומר במים חשבו לאבדם והם עצמם נאבדו במים:

יושבי יעבץ גרסינן. וכתיב סופרים והיינו סנהדרין. וכן תרעתים תרגום של שער תרע. על שם שסנהדרין יושבים בשער. כן פירש"י בפ"ק דסוטה:

כל זמן שישראל כו'. ולפ"ז רוח הקודש אומרת ועלה מן הארץ:

פסקה י

[ה"ג דברי ר' אלעזר ב"ר שמעון וכ"ה בפ"ק דסוטה]:

מלכן. פירש"י דפוס שעושין בו לבנים:
אסטניס. מעונג ורך בטבע:
דבר שמשים. רדוי של שומה שמרגילין ומשימין לעבודה אותו המלבן שתלו לו היה לישראל רדוי של השמה. אן נאמנ"ט בלע"ז:
למען ענותו. לפרעה בשביל סבלותם של ישראל שישראל יטו שכם לסבול [ועיין שוב כל הענין עד ארבע גזירות בפ"ק דסוטה:

פסקה יא

כקוצים. היה דומה להם כאלו עיניהם מלאים קוצים בראותם את ישראל פו"ר. כקוצים ולמה לא כפשוטו בחייהם מקרא קצר שהיל"ל ויקוצו בחייהם כמו קצתי בחיי]:
א"ר אויא מודה ר"א. שאמר בפרך הראשון פי' פה רך מודה שזה בפרך השני ודאי פי' פירוכה פירוש שברון הגוף ומתנים שהרי כתיב וימררו כן פירש רש"י בפ"ק דסוטה: [ועי' עוד במ"ר פר' ט"ו: שהם פו"ר. כלומר שמפני שאף על פי שהיה מפריש בין אנשים לנשים כדלעיל לא הועיל והיו פו"ר לכן הוצרך לגזור על הזכרים כי לולא זה טוב לו לגזור שיפרשו מד"א ולא שיגזור מגונה כזו לשפוך דם נקי]:

פסקה יב

דגים קטנים. כדאמרינן בעלמא בפרק אין מעמידין שמברין את הגוף. ומרבים זרע:

פסקה יג

גזר על הזכרים. וזו היא גזירה השניה. ועי' לקמן ריש פרשה כ"ו:
שלשה שנים. [ה"ג גדול ממשה ג' שנים ומרים גדולה ממשה חמשה שנים. אמרו כו'] שנאמר בפרשת וארא ומשה בן שמונים שנה ואהרן בן שלש ושמונים שנים בדברם אל פרעה:
ומרים גדולה כו'. שהרי משנולדה מרים התחילו למרר חייהם בעבודת פרך. ועל שם כך נקראת מרים על שם המירור והמשך ימי המרר היו שמונים ושנה שנים. כדאיתא במדרש חזית בפסוק כי הנה הסתיו עבר וזולתו בכ"מ. ומאז בא משה ואהרן אל פרעה עד צאת ישראל ממצרים היה שנה תמימה כמו שדרשו ז"ל במסכת עדיות בפרק שני משפט מצרים שנים עשר חודש וכל אותה שנה היו מתייסרין בעבודת פרך. כד"א המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים. ואיתא בפרקי ר' אליעזר שבו בלילה שהכה בכורי מצרים היתה שם רחל בת בנו של מתושלח שהיתה הרה ללדת רמסה בחמר היא ובעלה. ויצא הוולד ממעיה ונתערב בתוך המלבן וירד מיכאל והעלהו לפני כסא הכבוד כו'. נמצא ביציאתם ממצרים היו למשה שמונים ואחד שנים. ואז נשלמו ששה ושמונים שני

המירור שהתחילו כשנולדה מרים הרי שהיו למרים חמשה שנים קודם לידת משה. ואף מה שדרשו חז"ל בפ"ק דראש השנה שבראש השנה בטלה עבודה מהם אין פירכא שחשב חצי השנה ככולה:

ועושה צרכיה. לילד הנשים:

נופעת. צ"ל נובע או שופת:

מפיעה את התינוק כו'. רגיל הוא כשהוולדות יוצאות לעולם הם נראים כמתים מפני קושי הלידה והנשים הזריזות מפיחים בנקביו ומשיבים נפשו אליו במיני תרופות:

מפיעה. כמו מפיחה בחילוף אותיות אחה"ע או יהיה פירושו האירה פניו ונפשו. כד"א הופיע מהר פארן:

שהופיעה פניה. האירה והעיזה פניה:

[ועי' מזה בפ"ק דסוטה ובקהלת בפסוק טוב שם]:

שפרה שהיתה כו'. זו יוכבד:

סנהדרין. חכמים ומנהיגים עושי משפט נקראים כן:

כשהיא מעוברת. ממשה כדאיתא לקמן. ובפ"ק דסוטה ואע"פ דכתיב אח"כ ותהר האשה כו'. [בפ"ק דסוטה יליף ליה בגז"ש וע"ש]:

ולכן היתה מצפינו שלשה חדשים. שהמצריים היו מונין מיום שהחזירה תשעה חדשים. והיא היתה מעוברת שלשה חדשים קודם לזה וילדתו לששה חדשים ויום אחד אחר חזרתה:

וגזרתך מתקיימת. כמו שנאמר ותגזור אומר ויקם לך הכי מסיק בפ"ק דסוטה:

פסקה יד

ויפרע מהן. מן המילדות כי הם הממיתים בידים:

אם חיתה חיתה. והאי דכתיב וחיה אינו צווי שיחיו עכ"פ אלא תשאר בחיים מצדכם שאתם אינכם מצווים להמיתם:

שממנו נברא. הזכר הראשון הוא אדה"ר:

אינה יכולה. מפני הדת ואף אם תעבירנו לא מפני כך תלד יותר:

פסקה טו

אליהן. משמע על עסק ביאה ל' ויבא אליה. כן פירש"י בפ"ק דסוטה:

קלס. שבח והלול:

שיצא. כדי שיצא יפה:

[שלא ימצאו ישראל ידיהם גרסי']:

הקלה. חסרון בעל מומין:

תלה. המתין והיה תולה להם הדין:
אנו נחייה. כלומר לא נעשה כן ח"ו אלא נחיה אותם:

פסקה יז

שהכל עזבוה. פירש רש"י בפ"ק דסוטה שמתחלה היתה חולנית כדלקמן ובחורי ישראל עזבוה מלישא אותה:
אשתו. של כלב היתה וע' שוב כל הענין בפ"ק דסוטה:
נעשה לה כאב גרסינן. ופי' שטרח ברפואות כאב לבתו:
[שתקע גרסינן. לחברותה גרסינן]:
ולכך כתיב כו'. כלומר והיא היא עזובה הנזכרת בראש הענין:
שאילולי כלב. כדאיתא לקמן בפ' שלח שחגר חרבו כנגד המרגלים ואמר או אהרוג או אהרג אם לא תקחו מפרי הארץ:
[שרימם הקב"ה גרסינן. השאילו לי גרסינן]:

פסקה יט

בין החומות כו'. ומשה היה בן שמונים שנה בדברו אל פרעה הוציא פ' מן רד"ו שנתעכבו במצרים ונשארו ק"ל:

פסקה כ

בפיתקה. בפסק דין [וכן איתא הענין בפ"ק דסוטה]:
מבכין. גורמין לו שיבכה:

פסקה כא

שאין פושטין כו'. ולפיכך צריכים לקמץ שלא יצטרכו לפשוט ידיהם בגזל וגומא דבר הפקר הוא:

פסקה כב

ולא אחות משה. בתמיה:
וטפחה. הכתה אותה בטפח על ראשה:

פסקה כג

[**וכל העולם אינו כו'**. כלומר. אע"פ שכל העולם כו' בפ"ק דסוטה גרס אם אין כו']:
לא תברא. אינה שבר ופרכא:
דאשתרבובי כו'. נעשית ארוכה:
ותנינא. גבי שרביט הזהב דאחשורוש במסכת מגילה:
[**שיני רשעים כו'**. במס' ברכות ריש פרק הרואה]:

פסקה כד

עשיתו בעל מום. והוא לוי ונפסל בקול לעבודת השיר:

ה"ג במסכת סוטה בפ"ק:

חופת נעורים בתיבה. אמרה שמא לא אזכה לחופתו:

ומנהגו כנער. שלא היה בוכה כדרך הילדים עד שהוצרך גבריאל להכותו:

[**מה זה זה נופל**. ואעפ"י שזה דבק עם ילדי העברים הוצרכו לדרשו בפ"ע מפני שחסר הוא שהיל"ל הוא זה ולכן הוצרך אונקלוס לתרגם הא הדין]:

המצפצפים והמהגים. הנביא קורא אותם בלשון גנאי שאינן אלא כעופות המצפצפים והמהגין ומוציאין קול ואינם יודעים מה הם אומרים כן האצטגנינים כו':

בשבילי כו'. רגלי דרש בשבילי כד"א ויברך אותך לרגלי:

בשבילי נצלתם. שבשעה שהושלך ליאור בטלו המצריים גזירתם כן איתא בפ"ק דסוטה:

שירה. ביום זה בשביעי של פסח כמו שפי' רש"י בסדר בשלח ובפ"ק דסוטה:

ה"ג בששה בסיון נשלך כו'. עד ו' בסיון יש שלשה:

ה"ג לית תברא. פי' אינה סתירה וקושיא:

רובו של ראשון. חדש אדר שלם לבד ו' ימים ורובו של ניסן לבד תשעה ימים ואדר שני שלם:

פסקה כה

לא תניק כו'. מפני שמגדלת בן לעבודת כוכבים כדאיתא בפרק ב' דעבודת כוכבים:

ברשותה. אבל לא ברשות הנכרית דחיישינן פן תהרגנו:

פסל את כולן. כלומר לא רצה משה לינק מאחת מהן:

לגמולי חלב. פי' רש"י למי שגמל והפריש עצמו מחלב טמא ונעתק משדים טמאים לאותו למד הקב"ה התורה:

שהלכה בזריזות כעלמה. כפירש"י שכל כחה עליה כמו חזק ואמיץ ת' תקיף ואלם:

[בפ"ק דסוטה גרס זריזה כעלמה]:

שהעלימה כו'. שלא אמרה כי היא אחותו:

שליכי הוא. שלך הוא כלומר בנך הוא:

פסקה כז

[ה"ג ומשוי איש על אשה וכ"ה בויק"ר פל"ז]:

דרגין כו'. טכסיס של מלכות כן משמע בערוך:

פסקה כח
ותקן להם כו'. וזהו שתקנו ישמח משה במתנת חלקו שהי' שמח על שבחר הקב"ה שינוחו ישראל ביום שבחר הוא להם:
לקריאת הגבר. כשקרא התרנגול:
שנאמר מות יומת. ובני נח מוזהרין על הניאוף אזהרתן הוא מיתתן:

פסקה כט
אתה אומר. דאל"כ היה לו לומר הלהרגני אתה מבקש כדלקמן:
בהול כו'. פי' בפני אותם הנמשלים לחול:
על שם סופם. שחלקו על משה במחלוקתו של קרח:
הם היו שהותירו כו'. מצאתי בילקוט בשם מדרש אבכיר ולמה אני אומר שדתן ואבירם היו שכל מה שאתה יכול לתלות ברשעים תלה. ובמסכת ערכין יליף ליה מגזירה שוה מן סורו מעל אהלי האנשים:
[במצות של מיתה כו' עי' בפרק אלו נערות]:

פסקה ל
קורין לך כו'. ובשביל כן אתה רוצה להיות שר ושופט עלינו:

פסקה לא
סנקליטין בעלי עצתו וכפול הוא בפרשת ואתחנן ובמדרש חזית בפסוק צוארך כמגדל השן. ועי' שם:

פסקה לב
קלט. כלומר קבל ונהג בעצמו דרך האבות שבחרו ישיבתן על הבאר:
וביכר. לשון בוסר כלומר שבעט בה ומאס אותה:
הוציא בנותיו. לרעות צאנו:
כאשה גרושה. שאסורה לדור בשכונה שבעלה דר בה כך היו מגרשין אותן מביניהם:
דרך. דרך העולם ומנהג האנשים דולים מים מפני שהיא מלאכה כבדה והנשים באות ומשקין מן המוכן וכאן המנהג בהיפך וזהו והושיען במדת הדין ומשפט:
והיה רץ כו'. כן הוא הסגולה מי שנשכו הערוד אם הערוד קודם למים הנשוך מת ואם הנשוך קודם הערוד מת. כן פירש"י בפרק אין עומדין במעשה דר' חנינא בן דוסא:
ערוד. פי' רש"י שם מין נחש ובא מן הנחש והצב שנזקקין זה לזה:
לכך אמרו. גרסינן:
איש מצרי שהרג. ולכן ויברח משה וגו':
ה"ג דליה אחת דלה והשקה כל הצאן וכן הביא בילקוט בשם מדרש אבכיר:

שאף לנו כו'. כלומר אף אותנו דלה מן המים:
ה"ג שאתן אומרים שדליה אחת דלה והשקה כו' עד הבאר והבאר מתברכת כו':
כצפור. הממהר אורחותיו וע"ש כך נקראת צפורה:
כצפור. כדם הצפור המטהר את המצורע:

פסקה לג
[יודע אני גרסי']
לשון התחלה. כד"א הואל משה באר:
ויקרא שמו גרסינן]:
להזכיר את הנסים. ככתוב כי נשני אלהים וגו' כי הפרני וגו':

פסקה לד
גזירה קשה. כזו וזו היא גזירה השלישית:

פסקה לה
שהגיע קץ. דרש ביה ל' שיעור ושיעורך הגיע וצמח:

פסקה לו
למען שמו. וזהו וידע אלהים וידע שלמען שמו יגאלם:
[פגיה וגו' גרסינן]
פרישות כו'. פרישת דרך ארץ:

פרק ב

פסקה ב
מהר קדשו. משמע שהוא חרב כהר:
[אינו זז משם גרסינן]:
מתכשר. זריז וכשר ונאמן:
בדימוס. בדין ויטול עונשו. ועיין בערוך ערך דמס:
לחסוח. לפי הענין הוא שם מקום ובקשתי ולא מצאתי מאמר זה בשום מקום זולתי פה:

פסקה ד
הכי גרסינן הן האדם היה:
תהום. אותיות המות:
נתקנו. נתכנו:
נתעלו. וקבלו עלייה מן המדבר:

אתה מניחן שימותו כל הדור ההוא במדבר בעון המדבר:
[**להחריב כו'**. ולעשותן מדבר:
א"ל הקב"ה גרסי']:
אחרית כו'. על בבל נאמרה הנבואה כמבואר שם בירמיה (מו):
כמה ריכוכין. [כמה ריכוכין גרס'. ה"ג במדרש חזית בפסוק הגידה לי והם מיני לחמניות רכוכין בשמן]. הם מיני לחמיות כרוכין:
ה"ג הצאן ימותו והגדיים כו'. ופי' הכתוב כן תראה ביציאתן וסופן כלומר שימותו ותרעה הגדיים:
בעקבי. בסופן כד"א בשמרם עקב רב:
בארץ סיחון. נראה שנקרא משכנות הרועים על שם שבארצו כלו למות שלשה רועי ישראל אהרן מרים ומשה שמשה מת שם באחרונה [ועיין עוד במדרש חזית]:
בשיניו. קרי ביה הר בשן הב' לשימוש:
נקיים מכל מום. שבשעה שקבלו ישראל התורה בהר סיני נתרפאו כל בעלי מומין:
כגבינה. שנקי מכל סיג מי החלב שהכל נתמצה ממנו:
איפופסין. גזר דין שלהם על שהקב"ה חזר עליהם אם יקבלו התורה ומיאנו מלקבלה. ועיין במדבר רבה פ"א שמנה ששה שמות ונתן בהם טעמים שונים. ועיין שם:

פסקה ה

לעשותן כו'. כדאיתא במדרש חזית עד תמתי תמותי שנתממו:
[ה"ג ונשמע רבי ינאי אמר תאומתי א"ר יונה כו'. ועי' במדרש חזית]:
שם רבינו הקדוש. נראה שהיה בעל מדות טובות וחכם כרבינו הקדוש:
ללבבו. לחזק לבו כד"א ואיש נבוב ילבב:
[חלקיו של סנה גרסינן]:
משני חלקיו כו'. משליש העליון ולמעלה היה בוער וכן לבו של אדם גס הוא נתון בשליש העליון של גבהו:
[של אדם ולמעלה גרסינן]:
[לפי' נגלה גרסינן:
ה"ג הם בעולם הזה והם בעולם הבא ד"א כו' עד צדיקים ויש בהן רשעים א"ר פנחס אברהם גרסינן]:
ה"ג ממלאכתו מרעיית צאנו:
[הראה לו אותו דבר כדי שיהפוך גרסינן:

פסקה ו

נאה זה לרעות גרסינן]:

סר וזעף. אבל וחפר ופסוק הוא במלכים א' כ':

קרובי. גשה הנה ובוא הנה:

ה"ג ויאמר הנני הנני לכהונה:

עוד הלום איש גרסינן. ופסוק הוא בשמואל א' סימן יו"ד:

פרק ג

פסקה א

[**כי** יפתה גרסינן]:

טירון נראה שהוא לשון טרוניא שפירושו עלילה כמה דאת אמר אין הקב"ה בא בטרוניא על בריותיו כלומר שהנבואה לא מצאה מקום היאך תחול עליו. והרב ש"ט כתב בפרשה זו וז"ל שהיה משה טירון לנבואה פירוש תינוק. גם נוכל לומר שהוא ל' שררה ושלטון. ועיין בערוך כלומר שהנבואה היתה צריכה לשרות עליו כפי רצונו וכחו שהיה יכול לסבול ולא כפי מעלתה ורצונה ומנהגה:

[וכל זה הוא גם לקמן פרשה מ"ה]:

בוסר. קוהה ומבזה על הנבואה ובתנחומא פרשה זו וזה לשונו ולעולם עבודת כוכבים בסורה על עובדיה פירוש קוהה ומואס וכאן ר"ל שלא יאמרו שאין בה כח להגלות בקול גדול. ועי' לעיל:

[הנני גרסינן:

כדי שלא גרסינן]:

ה"ג בקשת עכשיו שבקשת איני מבקש:

ה"ג הראה לו שלש בשכר שלש בשכר כו':

ודבר ה' אל משה וגו'. בעין יעקב פ"ק דברכות לא גרס הכי אבל בויקרא רבה פרשה כ' גרס כמו כאן:

והם לא קבלו כו'. זהו פירוש של ואל אצילי וגו' לא קבלו ענשם על מה שעשו שלא כהוגן מכלל שהיו ראוים לשליחת יד וכמו שפירש רש"י שם:

פסקה ב

המתים. נראה שהוא לשון המתנה ואולי צ"ל הממתינים:

ולא יתבונן. עושה עצמו כאלו אינו מתבונן בה:

מטחת. משלכת וזורקת. ודרש לשון כמטחוי:

בצמא. כדאיתא בפרק חלק ובאיכה רבה שהגולים מבני ישראל הלכו אצל בני ישמעאל ובקשו מהם שישקום מים והם לא עשו כן אלא המיתום כדאיתא שם:
[אלא בשעתו גרסינן]:
טטראמולי שלי. הרמב"ן ז"ל בפרשת כי תשא פי' ארבע פרדות טטרא בלשין יון ארבע מילין פרדות כלומר במרכבה שלי והרמז לדמות ארבע חיות הקבועים בכסא הכבוד כדכתיב בריש ס' יחזקאל וכתיב ופני השור מהשמאל והם שמטוהו ועשו את העגל (והרמב"ן בפרשה כי תשא ורבינו בחיי פ' זו הביאו מדרש זה בלשון יותר ברור. ועיין שם ולקמן פר' מ"ב):
[אף על פי שידעתי גרסינן]:

פסקה ג

ודאית. הה"א שבסוף מורה על הברור [והודאי כמו שדרשו ישובו רשעים] לשאולה לדיוטא התחתונה שבשאול וכהנה רבות:

פסקה ד

[הכי גרסינן לא אנכי הוא:
מיני רכוכין גרסינן. ועיין לעיל בפרשה ב':
הכי גרסינן עמהן ממצרים ומספיק להם שלשים יום. ועיין מזה במדרש חזית בפסוק הגידה לי]:
ה"ג [הם] יוצאים משם. ד"א מה שאמר לו האלהים וגו':
שבאנכי הם מתרפאין כו'. עיין בילקוט ישעיה פסוק אנכי אנכי (רמז של"ו):

פסקה ה

מה אמר להם. גרסינן. וזהו ענין הבירור שלא רצה לילך בשליחות עד שידע היאך ישיב להם על שאלתם שלא יתפס בדבריו ובספר עבודת הקודש גרס כמו כאן וא"כ מלתא באפי נפשיה היא:

פסקה ו

הוי אהיה כו'. ופירושו אהיה נקרא לפי מה אשר אהיה במעשה:
וכך אני כו'. בתמיה:
לאו. לא אמרתי שתאמר להם כך אלא לך הודעתי ולא להם:
לאשר אהיה. פירושו יחיד שיחפוץ ויבחר בי אהיה לאלהים ואם לא יחפוץ בידו הוא לפרוק עול אבל הרבים לא אניחם לפרוק עול שמים. וזהו מה שכתוב שלישית. אהיה שלחני אליכם:

לטיט ולבנים כו'. רמז להם שיחזרו לשעבוד בגלות ודרש אהיה וגו' לשון שברון ושעבוד.
כד"א נהייתי ונחליתי שפירושו ענין שבר:
אלא אהיה. אהיה להם לעזרה בגלוח זה ולא תודיע להם גלות אחר:
משוברות כו'. כלומר אע"פ שהוא להם שברון רוח וקהיון שינים:
ה"ג אמלוך עליכם. ד"א דאמר כו'. וחוזר לפרש אהיה אשר אהיה שמשנה פעולותיו ויהיה כמו שירצה להיות:

פסקה ז

לשעבר כו'. שאמרת אלי אנכי אלהי אביך:
באותיותיו. ככתיבתו אלא כקריאתו. וכמו שפירש"י בסדר זה:

פסקה ח

שעברו ים. ברדתם למצרים:
אלא על מנת כו'. ומ"מ המצריים הטעו את עצמן שהרי לא אמרו נלך שלשה ימים ונשוב או רק שלשה ימים אלא אמרו דרך שלשה ימים סתם והרי הלכו ג' ימים והותר:

פסקה ט

ישיח. נראה דצ"ל יטיח:

פסקה יא

מכסיף. נתבייש מפני הבריות דוגמת מה שאמרו חז"ל בלא מתא תותבאי. או ר"ל יחלה מפני הצינה ויכסיפו פניו ויתקלקל:
דגה. דגים:

פסקה יב

כלומר מזה כו'. דייק מדכתיב מזה תיבה אחת ולא כתיב מה זה וכן פירש"י בסדר הזה:
ה"ג ויאמר ה' אליו מזה. מזה שבידך מן זה שיש בידך כלומר שדברת עכשיו:
[**תפש**. הכי גרסינן תפש משה מעשה הנחש:
תפח עצמותה גרסינן. כמעשה דר' חנינא בפרק אין עומדין:

פסקה יג

הבא ידך גרסינן. ה"ג מכל הבהמה כמה דאת אמר]:
כנגד משה. כלומר לרמז שתפס מעשה נחש:
צרעה כו'. ודרש ארור לשון ממארת דכתיב גבי צרעת:
הלין סלעים כו'. אלו סלעים שבו צרעת הם:
סלעים. הנחש מנומר חברבורות עגולות כמו סלעים:

לומר בסתר. לאומרו בסתר:
החושד כו'. ומשה חשד לישראל שנאמר והן לא יאמינו לי:
[ה"ג כמ"ש והנה שבה כבשרו והנה ידו מצורעת כו'. וכ"ה בתנחומא]:
שיאמר אל ישראל גרסינן. ופי' שעתיד שיאמר להם שמעו נא המורים כדמפרש ואזיל:

פסקה יד
[וכי אתה רוצה גרסי']:
קודם שנגלה עליו בסנה. ובפרשת שמיני איתא שפתוי ז' ימים היה הכל בסנה. וע"ע במדרש חזית [בפסוק הגידה לי שאהבה נפשי:
דברך שבעה. בסדר עולם גרס משלשום ג' ימים וג' גם גם גם וביום שהיה מדבר הרי ז' ימים מיד ויאמר. ובש"ט מזמור י"ח גרס גם א' תמול ב' מתמול ג' שלשום ד' משלשום ה' גם ו' מאז ז':

פסקה טו
ותהר כו'. והוריתיך דרש לשון הריון:

פסקה טז
חמשה מלאכים. הוא דעת ריב"ח כדאיתא בב"ר פ' מ"ה:

פסקה יז
מה חרון אף כו'. כלומר מה רושם היה עושה שכל מקום שמצינו חרון אף הוא עושה רושם חוץ מזה כן פירש"י בסדר זה:
כמורא שמים. דכתיב לאלהים:

פרק ד

פסקה א
מה שנא כו'. אם היה נוטל חמור משלהם מה היה טוב מן הלסטים ומה צריך לומר לא חמור אחד כו':
[**ויעמוס כו'**]. ה"ג כמה דתימא וישאו את שברם על חמוריהם וכתיב ויעמוס כו':
שנתברר. שלא נתרצה לילך עד שיברר היטב דברי שליחותו שלא יתפס בשום דבר:
שעמד עליו בדין. ע' לעיל פרשה א':
נשבע לו. כמו שנאמר ויואל משה לשבת ואין ויואל אלא לשון שבועה כדלעיל פרשה א':
[חוץ מדעתו גרסי':
עד שעמד עליו כו'. ע' לעיל בפסוק ויען כה וכה:

פסקה ג
מה שהוא. כמו משהוא:

פסקה ד
[ובני נא ישמעו גרסינן:
ותבא לשלום. ע' לקמן בפרשה ה']:

פרק ה

פסקה א
[**אם תאמר** בקין גרסינן]:
הא גרסינן. שנאמר ותרא שרה את בן הגר המצרית מצחק ודרשו שזרק בו חצים והיה מתגרה בו וע"ל:
כל נשיקות. שבכתוב הם לדבר תפלה ואהבת נשים וכדומה להנאת עצמו:
דהוית אחי כו'. שיראתי עליך אחי שהיית בצרה גדולה. ועתה נצלת ונפלטת ממנה ולכן מתוך השמחה נשקתיך:
אננקי. צרה דחוקה וע' מזה במדרש חזית [בפסוק מי יתנך כאח לי]:

פסקה ב
בן שנים עשר כו'. נלמד זה ממה שאמר אליו בעל המריבה מי שמך לאיש והרי עדיין קטן אתה ולא הגעת להקרא איש הרי שלא היה עדיין בן י"ג שאז נקרא גדול ואיש:

פסקה ג
ה"ג בילקוט בשם תנחומא ולא חזר. באבנר כתיב וישלח דוד את אבנר וילך בשלום הלך ולא חזר יתרו כו'. ובגמרא סוף מסכת ברכות גרס שהרי דוד אמר לאבשלום לך בשלום הלך ונתלה:

פסקה ד
[**דרך ארץ כו'**. הוא בנדרים פ' ר"א: וכי מתו גרסי']:
שנתענו. לשון עניות ועני חשוב כמת כדמפרש והולך. ועיין מזה במסכת ע"ג (דף ה') ובנדרים (דף ס"ה):

פסקה ה
ששינו לתלמי כו'. שכתבו וירכיבם על נושאי בני אדם כדאיתא בפ"ק דמגילה:

פסקה ח
[**חביבה מילה**. בפ' ארבע נדרים]:

מלאך של רחמים כו'. דכתיב ויפגשהו ה' מדת הרחמים:

פסקה ט

[והיה נהפך בארץ גרסינן: ה"ג לא ניצל ויאמר ה' כו']:

ליסרך וגו'. סיפיה דקרא ועל הארץ וגו':

ה"ג לקמן פ' יתרו ובתנחומא וכן הביאו בילקוט איוב ונחלק לז' קולות ומז' קולות לע'.

ומה שלא נחלק בתחלה לע' קולות יש לו סוד בחכמת הקבלה:

כזרע גד. כלומר מר כגידין הללו:

ה"ג לעיל בב"ר פ"ה אלא כמסר הזה שהוא נוסר בעץ]:

מסר. הוא מגירה שמנסרים בו העץ ובמדרש תהלים גרס כנסר והוא אומן חרש הנסר:

כדכתיב. בראש הפרשה:

וישק לו. ה"ל למימר וישקהו או וישק אותו לו הוא [מאמר הקנין] מתואר הענין דבר תואר שהוא טפל ונדבק לו:

[ואינן שומעין גרסי'. וע"ל בב"ר פר' ה' שמביא מעשה על זה]:

פסקה י

שעשה חסד עם יוסף. שהעלה עצמותיו ממצרים:

פסקה יא

התחיל משה כו'. עיין במדרש חזית בפסוק שני שדיך (ד' ד'):

פסקה יב

כעוף. שנאמר יונתי בחגוי הסלע כיונים על אפיקי מים:

גדולה הזקנה. חכמת התורה שעליה נקרא בעליה זקן כמו שדרשו חז"ל בפרק קמא דקדושין זקן זה שקנה חכמה:

בכמה מקומות מצינו גרסינן:

פסקה יד

פרוזבוטי. עיין בערוך דמשמע יום שכל המלכים באו לקבל פניו לפי שהיה מושל על כל העולם. כדמפרש ואזיל שהיה קוזמוקרטור פירש הערוך תופס העולם:

דוראות. פי' דורונות. ועיין בערוך ובב"ר פר' פ"ה:

יום קוזמוקרטור. ובאו כולם ושאלו בשלומו ועטרו אותו בעטרותיהם:

בספר שלי. ספר היה לו ובו היו נרשמים כל האומות ומלכיהם ואלהיהם:

ארמון. לשון בית פלטין מלך לשון הכתוב וארמון על משפטו:

כחו וגבורתו. גרסינן:

ועונה חיות. בשעת לידתן כדאיתא בס' איוב:
ואבדה חכמת חכמיו וכו'. פסוק הוא בישעיה (כט) ומדבר בישראל ולא הביא הנה לפרש בו פירוש מה רק הוא לשון הספר ולישנא דקרא נקט בלשונו הטהור לומר שאבדה חכמתם ונואלו:
סירס. אותו מי מי למפרע הוא ים וכדמפרש ואזיל וע"י שנטבעו בים כל חילו ידע כי ה' הצדיק ושהוא נמצא כי הוא לבדו נשאר כמו שדרשו חז"ל לא נשאר עד אחד אבל אחד נשאר וזהו פרעה אחד העם מי הוא המלך ואע"פ שלפני זה אמר חטאתי לה' ה' הצדיק מ"מ נשאר עדיין אצלו פקפוק עד אחר מכות הים:
הכי גרסינן לא אשלח עתיד אתה בעצמך תשלחם שנאמר ויהי בשלח פרעה:
וגם את ישראל לא אשלח אלו כו'. ועיין בילקוט ר"פ בשלח:

פסקה טו

אמרו משה ואהרן כו'. בדעת עצמן אמרו כן לכך הקשה כו'. ואילו עשינו השליחות באותן הדברים ממש היה מאת ה' שלא יקשה כנגדנו:

פסקה טז

למה. הערוך פי' תהו ובהו והבל וריק. ועיין בב"ר פ"ב:

פסקה יז

שנים מששים רבוא. בפ' חלק (דף קיא) נתבאר באורך ועיין שם בגמרא [עשרה שבטים אין להם חלק לעולם הבא. ובפ"ק דראש השנה. ששה חדשים. עי' פ' נשא פרשה י"א ובמדרש חזית בפסוק דומה דודי:

פסקה יח

בתחלה בפה רך גרסינן. ועיין בריש הפרשה]:
גזירה רביעית. עי' בפ"ב ולקמן פ"ו וד' גזירות הן עבודת פרך. והשלכת בנים ליאור. שחיטת הבנים. ולקושש קש:
טינוף. יש לומר דדרש נרפים כמו גרפים ל' גרף של רעי:
ישתחקו כו'. ימחו ויהיו נשחקים עצמותיו שהרי קדושים הם:
[הכי גרסינן צועקים לאמר וגו' תכבד]:
שהיו נוחין כו' כדלעיל פרשה א' שמשה בקש מפרעה יום א' שינוחו בו ובחר ביום השבת ונתנן להן:
משתעשעין כו'. דרש ישעו לשון שעשוע:

פסקה יט
[הכי גרסינן אמר להם הקדוש ברוך הוא למחר אני מביא עליהם כו'. וכן הוא בילקוט]:
ויפץ. לשון שבר כד"א ונפץ עולליך אל הסלע וכדומה רבים או ר"ל כמשמעו מפני שהמצריים לא הניחום ללקט היו צריכין להפץ ולהתפשט מרחוק:

פסקה כ
מזקני ישראל וגו'. גרסינן ודייק מסיפיה דקרא אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטריו וכן פירוש רש"י בסדר זה:
[נגלה הקדוש ברוך הוא גרסינן]:

פסקה כב
כמו הם ואפי' כן היה לו כו' פירוש אפי' אם עליהם לבד מוטל החוב בדורו של יצחק כו':
[אלא מה אכפת גרסינן]:
מדת הדין היתה. והשם הזה דכתב ה' למה הרעות ג"כ באל"ף דל"ת ל' אדנות ודין כלומר שכל אותן דורות שנידונו היתה מצד דין אמת אבל למה הרעות לעם הזה:

פרק ו

פסקה א
והחכים על גזירתו גרסינן. כלומר שירבה ולא יטה לבבו. ועיין כל זה בויקרא רבה פרשה י"ט ובמדרש חזית בפסוק ראשו כתם פז:
דבר זה. כך הם דברי שלמה:
גורף ביבין. מפנה ומנקה המערות והצינורים שלפני הבתים ששופכין בהן כל מיני טינופת ושופכין:
חצובים. נחצבים ומיושר ומתוקן היטב מכל צד ופנה:
טרם. קודם העשותו. [וכל דבריו גרסינן]:
שלפי כו'. סיומא דברי שלמה הם:

פסקה ב
כמ"ש כו'. סוף פרשת שמות:
מן התורה מערבבין אותו מן התורה ומאבדין אותה ממנו:
שנתנה מתנה. כדאמרינן בפ' אין בין המודר בתחלה היה משה לומד תורה ומשכחה עד שנתנה לו במתנה שנאמר ויתן אל משה ככלותו:
והמתעסק כו'. קרי ביה העוסק ועיין במדרש קהלת:
בחרישת הקבר. קבר שנחרש לענין טומאת האהל:

אלא הם כו'. הם נאבדו:
[ה"ג במדרש קהלת יש לך לידע שוב אחריתן של בני שנאמר טוב]:

פסקה ג

קרתני. בן עיר. עיר תרגום אונקלוס קרתא כך אמר משה כו' כשהתחיל הקב"ה לדבר עמו בל' אלהים:
ה"ג בשעה שאמרת לי לך כו'. עד שבאתי משבאתי:
[ה"ג נהפכה למדת הדין] חבל לשון קובלנא כמו שפירש"י ז"ל בסדר זה. [ורבים הם בתלמוד ובספר זה]:

פסקה ד

ארבע גזירות. עי' בפ' א' ובפ' ה'. וד' גזירות הם עבודת פרך. והשלכת זכרים ליאור. ושחיטת הילדים לרחוץ פרעה בדמם. אע"פ שנתבטלה מיד מ"מ מצדו לא נבצר רק שעשה הקדוש ברוך הוא נס לרפאותו וישראל קבלו צער ויגון רב כמו שנאמר וימת מלך מצרים ויאנחו כו'. והרביעית תבן לא ינתן:

פסקה ה

[לפרוש מעבודת כוכבים הילקוט מביא בשם מכילתין דדייק מדכתיב] ולא שמעו כו'. וכי יש לך אדם שנתבשר בשורה טובה ולא ישמע אלא קשה עליה' לפרוש מעבודת כוכבים וסיפיה דקרא מקצר רוח כו' יש לך לפרש מפני עבודת כוכבים שרוח אין בהם ומעבודה שהיא קשה על עובדיה:
[ה"ג בתנחומא לא עזבו וידבר משה לפני ה' וגו' הן בני ישראל וגו' בא דבר אל פרעה וגו' עד קצייא]:
מן שטייא כו'. פי' הערוך ערך שט מן עצי שטים אין הנאה לאדם ממנו שאינו עושה פרי אלא א"כ יקצצו ויעשה ממנו כלים או יסיקנו כך פרעה אין ראוי אלא ללקות ולפיכך מיד שאמר משה הן בני ישראל גו' אמר לו הקב"ה בא אל פרעה מלך מצרים גו':

פרק ז

פסקה א

עשרה שנים. והוא נתעכב שם י"ב שנים צא וחשוב בן י"ז שנה היה כשפירש מאביו ושנה תמימה שמש בבית אדוניו שנאמר ויהי ברכת ה' בכל אשר יש לו בבית ובשדה דרשו רז"ל ששה חדשים של חורף שעיקר המלאכה בבית וששה חדשים של קיץ שעיקר

המלאכה בחוץ בשדה ובן שלשים שנה היה בעמדו לפני פרעה הרי שנשארו י"ב שנים שהיה חבוש בבית האסורים:

שנאמר ויהי מקץ וגו'. מקץ הענין שקדם לו שתלה שר האופים ושר המשקים השיב על כנו:

פסקה ב

[שלשה פעמים ממתין כו'. עיין מזה פרק יוה"כ דף פ"ו ע"ב:

פסקה ג

ויצום על בני ישראל וגו' גרסינן]:

אתם ומלככם. אחרי שהסב פני הדיבור אל העבדים כדי להרבות בכבודו הל"ל אתם ומלככם כאשר היה האמת. ובילקוט משמע דדייק מדכתיב אלה משמע דוקא עבדיך אלה ולא אתה:

פרק ח

פסקה א

[**ה"ג** ויהי ביום דיבר ה' וגו' ויאמר ה' אל משה ראה וגו']:

עשה ארון של עשרה אמות כו'. המדרש הזה סובר ששלמה עצמו עשה ארון של י' אמות אע"פ שלא מצינו שהזכירו בספר מלכים ודברי הימים וכן הביא בילקוט תהלים בשם תנחומא כשעשה שלמה הארון עשאו של י' אמות כו'. ועוד מדרשים סוברים שלא עשה שלמה ארון ואותו ארון שעשה בצלאל לא היה יכול להכניס מפני שהשערים נדבקו זה לזה:

ארונו של דוד. שהיה מונח בו לאחר מותו:

חיה דוד. והוא עצמו בא שמה ולא ארונו. ועיין במדרש קהלת בפסוק ושבח אני את המתים:

ממך כו'. ברשותך וממך ובך הוא לדרוש כן:

ה' העלית וגו'. וטעמו דמ"ד ארונו עיין במדרש קהלת:

ה"ג שאמר להם כן מיד שככו:

שככו. שקטו כד"א וחמת המלך שככה שקודם לכן לא שקטו שבקשו לרצוץ את ראשו:

לרוץ. לרוצץ:

אגוסטא. שם קיסר:

ויאמר שזה אלוה. על כרחו יודה לומר עליך זה אלוה. וכן הוא בתנחומא:

פסקה ב

והרעו לנפשם כדלקמן שנבעלו כנשים וכן הוא בהדיא בתנחומא:

הכי גרסינן בתנחומא לראוה בך יעבדון רעותהון בך דרש לראוה כמו לרעוה בעי"ן בחלו"ף אותיות אחה"ע. ופי' שוב יעבדון כו' יעשו בך רצונם רמז על הרביעה:

חפרע. קרי ביה הפרע:

יחיתן דרש מלשון לא תתחתן:

ופרע כו'. ודרש הפרע גילוי ערוה כמו ופרע ראש האשה והוא גילוי שערה או י"ל דסמך על סוף הפסוק מנחת הזכרון שהי' מזכרת עון זנותה. ובתנחומא גרס מהו חפרע שהיה זכר ופרע עצמו כנקבה תפרע כענין כו':

לאחר ז' שנים. מימי חולדתו אבל לא היה נחבא שם רק ו' שנים כי כן כתיב בדברי הימים ב' כ"ד:

לא היית יוצא כו'. שהרי כתיב והזר הקרב יומת ואפילו כהן גדול לא היה נכנס אלא ביוהכ"פ ובקטרת ותפלה וטבילה ואלמלא אלוה אתה לא היית יכול להיות שם:

שפוטים. ל' ערוה ופטומי מילי למלאות רצונם. או י"ל מלשון פטפט ביצרו וק"ל:

שחץ. לעג וקלס כד"א נשים שחצניות:

במסתרים כו'. משמע עסק התורה שצריך להיות בסתר כד"א חמוקי יריכיך וגו' ודרשו חז"ל מה ירך בסתר אך דברי תורה בסתר ומשמעותיה עבודת כוכבים כד"א כי יסיתך אחיך וגו' בסתר:

אראנו. דרש ביה אראנו אל"ף ראשונה פתוחה אראנו לאחרים:

[הכי גרסינן בתנחומא אראנו מהו את השמים ואת הארץ אני מלא א"ר כו' ה"ג לפרעה לך והפרע ממנו והבא עליו י' מכות א"ל]:

פסקה ג

בטכסיס. בסדר ומנהג זה כאשר הם מסומנים על המטה:

אומר לפניו. מה שהדורש אומר לו הוא מכריז ואומר אל העם הבאים לשמוע:

פרק ט

פסקה א

ויעובו וגו'. כתיב בספר שופטים אחרי מות יהושע:

פלינקרא. גרס' ופי' הערוך מחלוקת:

למען צדקו. שיצדיק המצווה וכן הוא בתנחומא:

[הנני רופא גרסינן]:

ששיגרו. גרסינן שפסוקים אלו היו מרגילין בפיהם:

אנשי מופת. אנשי סימן כד"א אות או מופת. ועיין זה משלם במדרש חזית בפסוק מה יפית:

פסקה ב

[**אם אומר**. פרעה:

הכו אותו גרסינן]:

פסקה ד

נעשה פרעה מטה. כעץ בעלמא יושב ודומם:

פסקה ה

צוה ה' את וגו'. גרס:

פסקה ו

מקרקר כו'. כלומר שורק ומרנן ומצפצף דרך לעג וקלס כד"א שרקו ויחרקו שן:

ברשותיהן. של מצרים:

אסכולי. פי' הערוך בית תלמוד שלהן ששם לומדים התינוקות נקרא סכולה בלשון יון:

פסקה ז

יוחני וממרא. שמות של בני אדם המכשפים הגדולים שבמצרים:

תבן כו'. פירש"י ז"ל בסדר זה עפריים הוא עיר שכולה תבן ולעג הוא שיביאו שם תבן למכור כך מכשפים אתם ובאין למצרים:

למתא ירקא כו'. משל הוא בפי הבריות במקום שיש שם ירק הרבה שם תביא ותוליך ירק למכור מפני ששם באין כל הרוצים לקנות ירק:

מסלקו. ישבחנו פי' ענין סילוק ושברון כד"א בשוא גליו אתה תשבחם פירוש תשברם ותשקיט אותם:

חכמו של עולם. הקב"ה:

גיסין. לפי הענין פי' אוצרות וה"ג בילקוט תשביריות:

ששה. נפקא ליה מדכתיב עושר. כבוד. מלכותו. יקר. תפארת. גדולתו. ועיין לקמן במגילת אסתר:

יציאות. מיני כבודים שצריכים להוצאות גדולות:

מהו ויבלע מטה. שהיה לו לומר ויבלע נחש אהרן שהרי כבר נהפך לנחש:

פסקה ח

הועבה. נעשה עבה:

הכבד כועס. כדאיתא במסכת ברכות בפ' הרואה:
הוא יוצא בבקר. כדי שלא יראוהו בני אדם שעומד בקלון:

פסקה ט
[ה"ג בתנחומא היה יוצא בבוקר אמר הקב"ה למשה עמוד בבוקר בשעה כו'. ה"ג שלח העז והדגה אשר ביאור תמות]:
מחי כו' הכה אלוה ויפחדו ויבהלו הכומרים העובדים לו:

פסקה י
[ה"ג האדמה על האדמה ויאמר ה' כו']:
דן אנכי. ומדת הדין נותן לדון מדה כנגד מדה:

פסקה יא
שביאור. לקו גרסינן פי' אבל סביביו היו חופרין ומוציאין מים:
ומלמטה. אף המים שמתחת לארץ היו לדם:
ממה שאין כו'. והיו סבורין שימצאו מים ולא היו מוצאין אלא דם:
משהיה לוקה כו'. כשהרגיש המכה שהגיעתו על בטנו הפך עצמו כדי שילקוהו על גופו ולא ירגיש כל כך:
כל הדומין להם. לנהרות וליאורים ולאגמים:
בימסאות. מצאתי בספר אות אמת במותיכם תרגום יונתן במסיכוהן והם מזבחות לעבודת כוכבים עכ"ל. ולי נראה דצ"ל דימסאות ופי' מרחצאות ויגיד עליו ריעו ובתי כסאות וכפ' רש"י ז"ל בסדר זה:

פסקה יג
בשביל כו'. בשביל שהיה עולה קול שאון מעיר ירושלים וכן קול מהיכל ה' לפיכך כו'. ובתנחומא משמע קול שאון יעלה בעיר רומי בשביל קול מהיכל ה' ולפי זה צ"ל קול שאון מעיר בשביל קול מהיכל כו' ועיין במדרש איכה סוף פסוק זנח ה':

פרק י

פסקה א
בויקרא רבה פרשה כ"ב:

פסקה ב
שאין השדה שלו. של בני כוש:
המעולות. הגדול ודרש ועלו לשון עילוי וגודל כדלקמן:

פסקה ג
ובכה ראיה כו'. מלת ובכה שמשמעותיה בקרבך ובאמצעית גופך היא ראיה שהיה פרעה שותה מים וטפה אחת יורדת על לבו שהוא התוך והאמצעי שבגוף ונעשית צפרדע:
ובפסיפס. אבני גזית:
משחתם בהם. וסמיך ליה מרוח אשך כו':

פסקה ו
ד' אשפות. חמרים תרתי משמע:

פסקה ז
שהגין עליך כו'. שנאמר ויטמנהו בחול:
האי מכניף כו'. החיות נקבצים להם ע"י כישוף ממקום שהם שם מה שאין כן בכנים שאין להם כח לבא מרחוק כך פירש"י בפרק ד' מיתות:

פרק יא

פסקה א
הקדש חול. יתרו שהוא קודש עשיתו חול שאמר חשוכים זה יתרו וע' כ"ז ריש קהלת רבה וריש שיר השירים רבה:
[ואצא לי גרסינן. הכי גרסינן לא יטול מדינה פלונית ועיין לקמן]:

פסקה ב
ה"ג בטאריקי. בעונש כן פי' הערוך:

פסקה ג
[**כדי להטעותן**. עיין לעיל פר' ג']:
להיות מצירים. גרס פירוש שיהיו ישראל מצטערים בהבאתם:
היה להן שיסריחו. כלומר היה להשאר כמו הצפרדעים כדי שיסריחו:

פסקה ד
דינן של ישראל. שהדין עמהם ושהבהמות שלהן:

פסקה ה
והחזיקו ידיו כו'. נראה דצ"ל והחזיקה ידו. ועיין לקמן בסמוך. וכן פירש רש"י בחומש (ובב"ר פ"ה נתבאר באורך):
מכאן כו'. כלומר זה ג"כ א' מן המקומות שהמועט מחזיק כו':

[ה"ג פיח הכבשן וגו' פורח כו']:
כסא הכבוד. דייק השמימה לשמים המיוחד וכתיב השמים כסאי:

פרק יב

פסקה ב
שרט לו שריטה. דייק מדכתיב כעת הכ"ף קמוצה. פירוש כעת הזאת ממש מעת לעת:
שלא היה כמוהו וכו'. דאל"כ הל"ל במצרים לא היתה כמוהו כעין שדרשו ונתן בידה דמרבינן כל היכא דאיכא ברשותה מדלא כתיב ובידה יתננו במסכת גיטין ר"פ הזורק [וכן רבים והרמב"ן הביא גירסא אחרת וכתב עליה ולא הבינותי]:

פסקה ג
כדי שיבא הברד כו'. פירוש כדאי והגון הוא שירד על הכל מאחר שאינן מאמינים לחוס על עצמם ועל בהמתם:

פסקה ד
ושחין ע"י כולם. כדלעיל פר' י"א:
הוא ובית דינו. ובמדרש חזית (א' י"ד) דייק לה מדכתיב וה' דבר עליך רעה והלא ה' הוא מדת הרחמים. אלא הוא ובית דינו. וכן הוא במ"ר פ"ג והוא בירושלמי דברכות:
סנקליטון. פירש הערוך שרי יועציו:
היה יושב. המצרי כן הוא בתנחומא בהדיא:
היה יושב כו'. שהברד היה למטה והאש למעלה שנאמר והאש מתלקחת בתוך הברד וכ"ה בתנחומא:
כפרנותא דרומנא כו'. כקליפה של רמון שהגרעין נראית מבפנים. ועיין במדרש חזית בפסוק צאינה ובפרשת נשא פ' י"ב פירשתיו:
צהובין. נראין בפנים רגזניות זה לזה:
[ה"ג שלום ביניהם והכו במצרים]:
מת לקחת. בתוך האש לקחו והלקהו לאחר שמת כבר במכת הברד. [במדרש תהלים מזמור ק"ה]:
אנבטאות. הבנתי בילקוט תהלים שהוא גדר וכותל:
ולא היו יכולין. הבהמות לצאת:
ושוחטה. כדי להאכילו לבני ביתו. כ"ה בילקוט תהלים:
בא נח מל. בא בנחת וכרת הכל ובשו"ט גרס בא חן מל ור' פנחס סבר שירד בחזקה:

כפילקין. דבר הכורת ועושה בחזקה וע"ע פלק. ובתנחומא ובערוך גרס פילכין. ופירש בו גרזן בל' יון. ובילקוט תהלים (חת"ך) משמע שדברי ר' פנחס מפרש דברי ר' יודא. אך בשו"ט מזמור ק"ה איתא שעל הגפנים ירד בחזקה כפילקין על ידי שהם רכים ועל האילנות בא בנחת:

פסקה ה

כמו שלא הייתם כו'. דייק מדכתיב טרם וק"ל:

פסקה ו

לקישות. מאוחרות ועדיין לא היו קשים ועומדין בפני הרך ובפני הקשה. כמו שפירש"י בסדר זה:

פרק יג

פסקה א

הקרויא פירוש בנין על הקורה. הכי גרסינן וכובד הוא הדבר ועיין לקמן:

שנטלתי. הגבהתים וגידלתים כד"א וינטלם וינשאם:

עיני כתיב. וקרי עינו ומוסב על האדם הנוגע וכתיב עיני ומוסב על הקב"ה כביכול. ועיין מזה בפרשת וירא ותמצא נחת:

פסקה ב

איה הם. כדמפרש ואזיל לא יהיו:

שיצאו. ממצרים:

לולי כעס וגו'. כעסו של פרעה כד"א אמר אויב וכדפי' לעיל שלא יאמר לא היה יכול להצילן:

פסקה ג

יסתם פיהם. של המלעיגים:

ואינו חוזר. ואם אינו חוזר:

והוא נועל. הקב"ה נועל לפניו:

שניה. פעם שניה:

וארטסיס. לא מצאתי פירושו ולפי הענין הוא קישוי:

פסקה ד

[יביא עליהן גרסינן]:

עד היכן כו'. שמתחלה היה מחלוקת בין מצרים ושאר אחיו בני חם כוש ופוט וכנען על גבולי הארץ ובמכת הארבה למדו צדק עד היכן היה גבול מצרים שהארבה לא הלכו מן גבול מצרים והלאה. וכן הביא רבינו בחיי:
מהו כן. למה הלך לו או למה כתב לנו הכתוב שהלך לו:

פסקה ה
[לא כמה גרסינן]:

פסקה ו
[**זורעי חטים ושעורים**. בשביל המצריים ובלי תשלום גמול זיעת אפם]:
רעה אתם מבקשים. ומלת אותה מוסב על רעה שזכר וק"ל [ועיין בפי' רש"י]:
כדי שיחזרו. לפיכך נתן להם הזמן שיקחו עצה זה מזה ויתנו אל לבם לשוב:
[הכי גרסינן מפני שהייתי חושב]. הכי גרסינן חזק מאד זה רוח מערבית:
[הארבה וגו' גרסינן]:

פרק יד

פסקה א
על שלא קבלו המצריים:
במרות. ולא מרו פירוש לשון אדנות ושררה:
מגלבין. מכת הרצועה:

פסקה ב
הובלתי. הבאתי. ועיין זה בב"ר פרשה ל"ג ובפרשת אמור פרשת שור או כשב וריש במדבר:

פסקה ג
פטרונין. שררות ושלטנות:
ה"ג ג' ימים אחרים מי שהיה. ועיין לקמן:
לא יחזיקו. בכלים ושמלות שנשאיל להם:
כך היה הקב"ה כו'. על הים:

פרק טו

פסקה א
[**קול דודי הנה זה בא**. עיין כל הענין במדרש חזית]:

פסקה ב

אלה מועדי ה'. סיפיה דקרא אשר תקראו אותם:

אתם בין. גרסינן ובגמרא דידן נפקא ליה מדכתיב אותם חסר וי"ו קרי ביה אתם:

[**מסורה בידכם**. בקביעות השנים והמועדים]:

פסקה ג

ה"ג שני נזמים בלבד אמר המלך די לה שתנשא לי בשביל שני נזמים אלו בלבד כך וכו':

פסקה ד

אלא למי אני מסתכל גרסינן:

נאקת בני ישראל וגו' גרסינן:

ה"ג ואין ההרים אלא הזקנים:

בתולה. טהורה. שלא יאמרו שבשביל שנמצא בה פסול עשה אביה ככה:

[ה"ג שני ההרים בארץ מצרים]:

פסקה ה

בארץ מצרים. כן כתיב בפ':

[כצאתי גרס':

ומצרים מקברים גרסינן. אוהבי אהב וגו' גרסינן]:

פסקה ו

שגזרו על על ישראל כו'. ואין לך חשך ואפילה גדול מזה:

[נולדה לשלשי יום גרסינן באמונתו של הקב"ה גרסינן]:

פסקה ז

ה"ג שנא' עושה כימה וכסיל וגו' (עמוס ה׳:ח׳). ועיין ב"ר בפרשה כ"ג:

[ה"ג נמצא ה"א לעצמה וכן אות השני מן הן והיא הנו"ן]:

הכי גרסינן נמצא נו"ן לעצמה]:

הכי גרסינן עשו אותו ראש חדשים:

פסקה ח

המכסה כו'. וכמו שפירש שם רש"י ז"ל כיון שנחן לו הארץ אין לאבדם בלי רשותו:

[בית המקדש ת"ק אמה גרסינן]:

ואני נתתי לך כו'. סיפא דקרא קדייק בחרבי ובקשתי. תרגם אונקלוס בבעותי ובצלותי הרי שהתפללו על שכם זהו ירושלים ושכם אחד פירוש חלק המיוחד וזהו ירושלים ואברהם התפלל עליו שנאמר בהר ה' יראה:

ה"ג אחד על אחיך וכיון כו':
אעלוזה. סיפיה דקרא אחלקה שכם וזהו ירושלים:

פסקה ט

ועשה שם. כלומר עכב שם בשביה:
גנוסיא. פי' הערוך יום הולדת מלכים והיה מונה מיום שנפדה:
[ועיין בילקוט פרשה זו שהביא מאמר דומה לזה]:
היו מונין. לשעבוד פי' מיום שנגזר עליהם הגלות בברית בין הבתרים היו מונין. זמן היו כותבים בשטרות שנת כך וכך לברית בין הבתרים:

פסקה י

משלשל ויורד. המזמור מספר והולך עד שהוא כו':
שמח מצרים כו'. בילקוט תהלים מסיים בו משל לבעל בשר שהיה רוכב על החמור והיה מצפה מתי ארד מן החמור. וכן החמור מצפה מתי ירד זה מעלי כיון שירד שמחו שניהם כן ישראל והמצריים כו':
[ה"ג מכבדין אותו עד שהיו:
ה"ג ואחר באו משה ואהרן וגו' וסיפא דקרא מי ה' וגו']:
הנימוסין. ספרי הדתות ומשפטי עבודת כוכבים של אומות העולם. כדלעיל פ"ה:
ולא הרגיש. המלך עשה עצמו כמתנכר לו:
(כיוצא בזה. העני):
[ומהו כן שאמר גרס:
ה"ג הורד שמה המכה ונכנסת בה]:
כמו לוז כו'. פירוש אף על פי שהתחיל המכה במועט כמו לוז היתה מתפשטת והולכת עד הגבול ושוב לא היתה מגעת בשדה אחר כמו שדרשו חז"ל ותעל הצפרדע צפרדע אחת היתה וממנה נתמלא כל הארץ:
צדק למדו. שמתוך משפט הש"י היו יודעים לצדק גבולי הארץ כדלעיל פר' י"ג:
בקרונין. קרון שהמלך יושב עליה:
[ה"ג כעפר שאר ויוליכם:

פסקה יא

וכשבחר ביעקב גרסינן:

פסקה יב

לי ולכם היא הגאולה גרסינן:

ה"ג מרור ים בשביל יעקב שכשם]:
אילוגין. שטר חוב ודין. ועי' בערוך ערך אלוגלגות:

פסקה יג
הלגיונות. החיילות:
פורפירא. לבוש מלכות. והנמשל היא התפלה שהיו ישראל מתפללין מתוך צרה:
פונה לופוס. פונה ומסיר ומניח המס שעליהם:
[כך לכ"ו גרסינן:

פסקה יד
וכי אני הוא כו'. עיין לעיל פר' ג':

פסקה טו
ולא היו מוציאין גרסי':
ה"ג במכילתין של עץ היה נרקב ושל אבן היה נמס]:
הנותן בים דרך כו':
אין זו מדה קשה. וכן במים עזים נתיבה אבל להוציא ממקומו רכב וסוס חיל ועזוז ולגררם בים זו היא מדה קשה ויד חזקה. ועיין מזה במדרש חזית פסוק אחזו:
וסגר פום אריותא. וכן כאן כתיב סגר עליהם המדבר כלומר סגר וחבר ואסף עליהם חיות המדבר:
הטיוסין. נראה דצ"ל הטעותין עבודת כוכבים שהם טועים אחריהם וכדמסיים והאלילים כליל יחלוף:
חיאל שנטמן כו'. בהר הכרמל טמנוהו עובדי הבעל לפנים תחת המזבח שידליק שם העצים למען יאמרו שהאש ירדה מן השמים ונגף שם:

פסקה טז
בפילקי. בבית הסוהר ואמר כן שעמדו ישראל באמונתן:
[ה"ג נכנס ובידו פרכיל של ענבים]:
נעלי. דרשו לשון מנעל:

פסקה יז
נכנס פרופיסטוס. שר חשוב כך פירש הערוך:
פגאנין. פירש הערוך הדיוטות וכן הוא בל' יון:
[**פרוסביטוס**. פירש הערוך אדם גדול:
הכי גרסינן. מתאוין לפסוע עליו לאחר ימים כו']:

פרוטומו. לפי הענין הוא צייר הצר ציורים למלך ודו"ק לקמן:
[ה"ג כראוי ונתנוהו ביד צייר]:
דוכס. אפרכוס כו'. כלם מיני שלטונים הם:
דימוס וכו'. גם כן שמות של שלטונים ועיין בב"ר פרשה ו':
האומנים. הציירים:
פרוטומו. צורתו של מלך. וע"ש זה נקרא הצייר פרטם כדלעיל:
הפנס. לינטרינ"א בלע"ז:

פסקה יט

בית הפרס. שדה שנחרש בו קבר וחיישינן שמא נגרר עצם כשעורה למרחוק עד מאה אמה. ואם שהה שם כדי אכילת פרס טמא מדרבנן:
[יתבייש שלוחי גרסינן:
אמרו לו למקום טמא גרסינן. [העליון לאל גומר]:

פסקה כ

צדיק מושל כו'. ודרשו רז"ל אני מושל על הכל ומי מושל בי צדיק שאני גוזר גזירה והוא מבטלה והקב"ה גוזר עמהם כמותם וה"ג והוא גוזר עמהם:

פסקה כא

שנאמר לאור יומם וגו' גרסינן וסיפיה דקרא והיה לך ה' לאור עולם:
שבעתים. פירושו שבע פעמים שבעה והוא תשעה וארבעים:

פסקה כב

נאה העולם. מצאתי כי הוא ט"ס ונ"ל שנכון הוא ודוק ודוגמת זה אמרינן במסכת ברכות כמה נאה פת זו ברוך המקום שבראה יצא:
כדבר. בדיבור בעלמא:
[כשלמה וגו' גרסינן]:
מעזיבה. עפר או אבנים שטוחים ומיושרים על התקרה:
בלי מה. שתי תיבות הם כלומר על לא דבר יפסוק הוא באיוב כ"ו:
האסטים. פירוש לפי הענין שורש כן ובסיס:
בגזוזטראות. ידוע הוא בלשון רז"ל בליטת אבנים או קורות יוצאות מקיר הבית לרשות הרבים:
רכסים. ענין חיזוק. ועי' ערך רכס או פירושו חיבור מקוה המים. כד"א וירכסו את החשן:
סרגלין. לא מצאתי פירושו. ולפי הענין גם הוא עמוד התוך הנושא כל המשוי:

[ה"ג אלא עוזב את הענן הנראה כו']:
שקיעה. ששוקעין בתוכו כשדורכין עליו:
סטרטיוטין. שרים:
קסדא. כובע של נחושת כדרך מלומדי מלחמה:
אמפתין. נראה כמו שהוא אספסון שפירש בו הערוך סייף או פי' אבוקה כמו אספתי. ועיין בערוך:
אספיקולא. גזר דין למיתה. עיין ערך דימוס:
[**ים המות**. עיין בא"ר פסוק מה אעידך) [ב' ס']:
חמר ב"ו. פי' כזה שמוליך לפניו עבדיו השבויים להגיע אותם למקום חפצו. והוא שם מושאל מלשון חז"ל מחמר אחר בהמתו שהמנהיג ומוליך הבהמות קרוי חמר אע"פ שמוליך בהמות אחרות שאינם חמורים:
שני עבדים. ומכה ומייסר אותם כדרך השבאים והראשונים שהם לפניו הולכים מעצמם לקול צעקתם של אלו השנים המוכים. ועיין מזה בב"ר פר' ה':
בסלקי. פלטין גדולה:
פיטרון. שר כמו פטרון בס' א"א גרסינן סיטרין והוא בקעה ששוחקין בו בחיות ובהמות ואף בני אדם כיוצא בהם:
סטרו מסטר. הכהו מכת לחי:
אפרכוס. שר:
יעלו הרים. פירושו כמו שנאמר יעלו הרים:
עקלים. קשורים וחשוקים שקושרין בו בית הבד:
דינטיבא. מתנה מאת המלך:
[ה"ג מאה ושמונים וב' במערב ודו"ק]:
ה"ג לכך השמש נקרא גדול שהוא גדול על הלבנה:
ואינו רע כו'. החסרון ללבנה אין רעה וגריעותא מאחר שיוצא מזה תקנה למועדים:
ה"ג שכל השנה מונה לחמה לשנים כו'. ופירוש שנות העולם ושנות בני אדם יכולין למנות על פי מהלך החמה אבל המועדים צריכין לידע על פי חסרון ויתרון הלבנה:
וכל הימך. וכי כל כמינך כו':
[אמרו לו לדוד גרסינן]:

פסקה כד

יכול היה משה. בתמיה:
כשם שקדש משה בדם. את המזבח:

או יין נסך. אדלעיל קאי שאמר הכהן מקבל בו דבר של קדש ועכשיו פי' היאך:
[ה"ג או מנחה מערה]:
ולעצמי אני מקדש. פי' בתמיה כי כשמקדשין החדש מקדשין להקב"ה כמו שאמרו חז"ל המקדש את החדש כאלו מקבל פני אביו שבשמים:
והייתם לי קדושים. משמע אתם תקדשו אותי. וקצת מקדוש החודש עי' בפר' היו בודקין:

פסקה כה

גרמסיון. פי' הערוך מין מטבע ופירושו כתב לו פרוטות שחייב לו באיזה חדש:
אי אפשר לך כו'. שהרי השטר נכתב כהלכתו שאם אין בו זמן אימת נעשה היה השטר פסול:

פסקה כו

דסקוס. הערוך פי' שלחן וכן הוא בכמה מקומות בספר זה ור"ל ממשלתה מתמלא כו' כד"א שלחן מלכים:
[ה"ג כך ישראל ט"ו דור]:
יקראהו לרגלו. רבינו בחיי גרס לרגלי וכ"ה אומר אני ה' קראתיך בצדק:
ה"ג אור זרוע לצדיק. וכתיב ויזרע יצחק וכן הביאו בעקידת יצחק ובספר תורת העולה:
רחבעם ובן רחבעם כו'. זה שמונה והולך ט"ז ואנן לא מצינן מרחבעם עד צדקיהו. רק ט"ו. ועוד צא וחשוב מספר המלכים ותמצאם י"ט מרחבעם עד צדקיהו. נראה דלא קחשיב מי שהעבירוהו בחייו והמליכו אחר תחתיו בעודנו חי והרי תמצא עוזיה שנגזר מבית ה' לישב בבית החפשית קודם מותו הרבה וגם בחייו נקרא מת [כמו שדרשו חז"ל בשנת מות המלך עוזיהו וכי מת היה אלא שנצטרע ומצורע חשוב כמת] והמליכו בנו תחתיו מיד. (גם במותו לא קברוהו בקברי המלכים) וכן יהורם המליכו אחזיה בנו שנה אחת קודם מותו. ככתוב בספר מלכים וגם לא קברוהו בקבורת מלכים ויהואחז ויהויכין גם הם העבירום בחייהם מלכי האומות שכניהם ככתוב בספר מלכים וד"ה ונשארו רק י"ד שהשלימו מלכותם וצדקיהו הוא החמשה עשר והוא אבד את עיניו וחשך המאור. אכן בספר הזוהר בפ' יתרו חשב כל אלו והוציא יהואש ויהויקים (והטעם לא נודע לי). [כי יהואש מלך כשר היה ומלך מ' שנה ויאסף אל עמיו בשיבה טובה גם יהויקים מת על מטתו בירושלים ולא נופל הוא ממנשה וחביריון:

פסקה כז

[אמר המגיה צ"ע גדול בכאן] ושוב מצאתי בפי' [לדברי הימים דפוס גדול] וישן שמונה [כל אלה הכתובים פה בספר] חוץ מאמון ויהויקים (וג"כ לא נודע לי הטעם ולא שם המפרש מי הוא:

[ה"ג את עיניו וחרב ב"ה שנאמר ורב שלום עד בלי ירח עד שלשים דור וכו']:

עד שלשים דור. עד בלי ירח ה"פ עד שלא נשאר ממספר ימי הירח וזהו שלשים יום:

[ובספר העקידה גרס ליה באופן אחר ע"ש:

עוד נגע אחד עיין לקמן בסמוך מפרש והולך]:

ברכו אותם. במעשיהם שזכות מעשיהם עומדת להם:

בכורי. קרי ברוכי ישראל:

ועל ידו. ע"י הקב"ה עצמו כביכול:

[וכדמפרש ואזיל ועיין לעיל פרשה י"ב]:

פלמרכין. פירש הערוך שרי החיל:

אם אכתבם כו'. מדינות אלו:

משלשם. ג' מדינות אכתוב לכל אחד ואחד. וכן ג' מכות היו על ידי הש"י בעצמו והן ערוב דבר מכת בכורות [ועיין לעיל פרשה י"ב]:

חסר. שנאמר כי היה השחין בחרטמם:

בשר. של מצרים. כד"א יפקוד על צבא מרום במרום שלא הפיל הקב"ה את מצרים אלא אם כן הפיל שרה תחלה ולכך כתיב בחרטמם לשון יחיד:

מוניטא כו'. מטבע של הקב"ה שהיו מבטלין את ישראל מפריה ורביה כדלעיל פרשה א']:

ושחת ארצה. שהיו מסרסין אותם:

על דבר הצפרדעים וכו'. דוגמת מה שדרשו חז"ל על דבר שרה שאמרה למלאך הך והוא מכה:

היא של אור. שהיא בעצמה אינה אש רק מקבלת האור מן החמה ומאירה:

פסקה כח

זעזע. קרע ובקע:

בן הנפילים. פירש"י בפ' העור והרוטב שרץ מין צב:

הדואר. ג"כ מין צב הוא. ועיין בפירוש רש"י בפ' העור והרוטב. וכן סלמנדרא הוא בא ממקום שבוערים שם אש שבעה שנים רצופים. ורש"י פי' שם שבוערים שם אש בעצי

הדס ונעשה ע"י כישוף. בתנחומא פרשת וישב גרס כשהזגגין מסיקין הכבשן ז' ימים וז' לילות רצופים מכובד האור יצא משם בריה כו':
[הכי גרסינן יחולל אילות ויחשוף יערות]:
אלו סמני קטרת. פי' על דרך שאמר הכתוב אכלתי יערי עם דבשי שהסמנים רובם מן קני היער:

פרק טז

פסקה א
[**ה"ג** שוחטין פסחיהם על ידיהם]:

פסקה ב
בכל מתרפאין כו'. עיין מזה בפרק כל שעה (כ"ה) ובפרק אין מעמידין:
הכי גרסינן חקות העמים הבל הוא. [ה"ג כדנה תמרון להון כו' ומן תחות שמיא]:
בשובה ונחת. שישובו לה' ויניחו לעבודת כוכבים:

פסקה ד
[יבא אצלי גרסינן]:
פ' שנה. נראה דצ"ל פ"ו שנה. והם פ"ו שנה של קושי השיעבוד משנולדה מרים:
זינקתם. נראה דצ"ל המקתם לשון המק בשרו שהרואה חבירו אוכל מאכל והוא אינו אוכל ממנו לבו בקרבו נמק ונמס ומסוכן וכן הוא אומר לקמן והם אוכלים ואתם נמסים. וכן זינקתם י"ל שלבם ימס ויוצא כמו המים הזונקים על ידי קילוח:

פרק יז

פסקה א
[**ה"ג** והזאת מי נדה צוה לעשות באזוב]:
תנינים וגו' גרסינן:

פסקה ב
[תפוח זה תתרוג שעל ידי שאין ענפיו מרובים כנזכר יראה מרחוק כאלו הוא ערום וריק. ועוד שמחניט פירותיו קודם להוצאת עליו ועי"כ יראה שהוא ריק:
מגין בשביל מילה דאברהם דווקא]:

פסקה ה
פירטון. פירושו לסטים השוכנים על הנמל שקורין פור"א בלע"ז:

מורניות. תרגומו של חנית מורן. כך פירש הערוך:

פרק יח

פסקה א

טלף אחד לישראל. שיש לו בו שותפות לישראל:

[ה"ג נעבוד את ה' א"ל אם אתה שאתה בשר ודם בני אדם מתים אם עוברין על צוויך ואם תוציא דבר מלפניך ותאמר גבולי כך וכך יכול העולם לעמוד אבל אנו שמא כו']:

יכול העולם לעמוד. ולמלאות שאלתך אבל אין אנו יכולין למלאות שאלתו אם ישאל קרבנות של רד"ו שנה ולפיכך גם אתה תתן:

של מאתים וי' שנים. כמנין שעמדנו פה ולא הקרבנו קרבן לפניו:

אפרכוס. מושל:

מיכן. מכאן אתה למד לומר כן:

הוי ויהי בחצי הלילה. הה"א פתוחה מורה על הלילה הידוע:

פסקה ב

[ולא יהיה בכם נגף גרסינן]:

פסקה ג

כל בניו מתים. אם היו לו נשים הרבה ומכל אחת בן אחד או בת אחת:

[**טפה ראשונה**. זהו דכתיב ראשית אונים לשון רבים טפה ראשונה. של כל אשה שהוא בכור לאמו אע"פ שלא היה בכור לאביו]:

פרקליט. מליץ:

פסקה ה

ה"ג ופחותא אדרגזריא גדבריא דתבריא תפתיא וכל שלטוני מדינתא וכאן חסרו ד' שנאמר ומתכנשין אחשדרפניא סגניא ופחותא והדברי מלכא לפיכך כו':

[אמת מה שאמר כו'. עיין כ"ז בפר' ערבי פסחים]:

פולמרכין. שרי חיילות:

גופן מבפנים. כלומר הנשמה לפנים מן הגוף. ועיין כ"ז שבת דף קי"ג:

לומר עכשיו כו'. כלומר כך היו אומרים בדעתם שמא עכשיו כו':

איפופסין. גזר דין:

[הכי גרסינן שיוצא איפופסין ודו"ק]:

מנגנין. סיגנון ומנהג. ועיין בערוך:

ובעקב זאת. בשביל זאת:

פסקה ז
אלא בנוהג. מפרש והולך היאך עמד בפתח:

פסקה ח
[שגדול ונורא הוא גרסינן:

פסקה ט
שבאו אליהם גרסינן]:
מלאכת אנשים על נשים. עיין לעיל בפסוק את כל העבודה אשר עבדו בהם בפרך:
והרגן בלילה. וזה הפך מנהגו שנאמר בכל מקום בעצם היום הזה וכן אצל סדום ושם הטעם כדי שלא יאמרו עובדי החמה אלו היה ביום לא היתה נהפכת ואלו היה ביום היו עובדי הלבנה אומרים אלו היה בנילה לא היתה נהפכת לפיכך הפכה ביום ובלילה:
[כשם שהפך סדום כו'. עיין בפירוש רש"י ז"ל בפר' וירא]:

פסקה י
שהן משולין. המצריים:
[באו ועשו פסח גרסינן במצריים וגו' וצעקו גרסינן]:
באו כולם. המצריים להרוג כו':
ובכלי משכן כו'. [ארזים הכין לבנות מהם המשכן] כדאיתא בב"ר בפרשה צ"ד:

פסקה יא
נס עובר. שאחריה היה תוגה ולא היה שמחה עולמית:

פסקה יב
שבו עשה גדולה. ולפיכך נקרא שמורים שהוא משומר לעתיד לעשות בו נס לצדיקים:

פרק יט

פסקה א
ה"ג ובשמחה הלב שמח תחלה:
במסטורין. בסתריו ובסודו:
לא עשו. כלומר לא עכבו באותו דאגה כו':
[אמר להם האלהים גרסינן. ה"ג מן הצדיקים ועוד שמתיך כו'. עד תלמודי לפניך וקטנים ממני]:

פסקה ב
אלא עשה לבי אחד. כלומר תמים לה' שלא יסטין יצה"ר ויחלק הלב לשנים:

פסקה ג
מועדים. מעותד ומזומן בכל עת לדבורו של מקום כד"א ונועדתי:
ואתה פה עמוד. רישא דקרא אמור להם שובו לאהליכם ואמרינן אין אהל אלא אשה וע"ז קאמר ואתה פה עמוד כו' כלומר אל תשוב לאהלך כדאיתא בשבת דף פ"ו:

פסקה ד
שהוא סובל כו'. ופתח פתח לכל הדופקים לשוב אליו:
לפי שבנותיהן כו'. והרי בן בת הגר עומד ומקריב:
דייקי. כמו דקיון ופירושו עלבון כלומר הייתי תובע עלבונם:
[ה"ג דייקי שלהם בבני. עקילס הגר שאל כו'. עיין מזה בב"ר פר' ע']:
איני מקבלן. בתמיה:

פסקה ה
סימנטרי. מצנפת. כך פירש הערוך:
ה"ג מהלך ארבעים יום. ועי' בתנחומא בפסוק ויסעו מרעמסס סכותה שארץ מצרים היתה מהלך מ' יום:
עייפים כו'. עיין מדרש זה במדרש חזית (א' י"ח) ותמצא נחת:

פסקה ו
לשרות. להיות שורה וללון שם:
הפרגמטוטוס. סוחר על שם הפרקמטיא נקרא כך:
[ה"ג ונטל כל אשר לי ויצא לו. נסים שנעשו לכם גרסינן:

פסקה ח
לכך הזהירם על קדושת בכורים גרסינן]:

פרק כ

פסקה א
טובים השנים. שני זכיות זכות עצמם וזכות אברהם גרמו לפרעה לנגעו בשביל שרה.
ה"ג ובנקיון כפי אמר הקב"ה ואחשוך:
שנתכלו. לשון כליון:
דיפלומטר. פי' הערוך כלי כעין תיבה:

א"ל יודע אתה כו'. אבימלך אמר כן להקב"ה:
יאמר אדוניך. שאניחך:
הצריפין. גדרות לבהמותיו ששם מלינים בלילה:
באסכולי. בית תלמוד הנערים נקרא אסכולי בלשון יון. כך פירש הערוך:
[ה"ג עמד בדבריו ולא שלח כו']:
והוא שביקש להרגו. ולפיכך העליל עליו:
יש לך אדם שותה כו'. כלומר כיון שאמו הצילתו בתוך המים היאך אפשר לו לשלם להם רעה ולהכותם כדאמרינן בירא דשתית מיא מניה לא תשדי ביה קלא וכדמפרש והולך:
ושרף כל בהמתו. כלומר וכלה ואולי צ"ל ושדף מגזרת שדפון שמפרשין אותו לשון מכת ברד. ואע"פ שמכת דבר היא מכה החמישית אינו מקפיד על הסדר:
ה"ג עכשיו שמשלחן:

פסקה ב

שנאמר מעין גנים כו'. ליפות המשל הביאו שהמקרא מכנה את ישראל כך:
ה"ג כמה אנשים ונשים וטף היו שנאמר וכל שוביהם החזיקו בם:

פסקה ה

העמידה על קנים. העמיד קנים תחת זמורות הגפנים והרמונים שלא יכבדו למטה וישברו:
[ה"ג נעשו פרדס רמונים שנאמר שלחיך פרדס רמונים]:

פסקה ו

(עלה הנחש ישב לו בקינה גרסינן):

פסקה ז

ספון. חשוב כן פירש"י ריש מגילת רות:
[מאצלי אינו נזקק גרסינן:

פסקה ט

למה לי צרור שלך גרסינן]:
ואיני עומד בפניך. כלומר איני מוחה בידך:
[ישב וחרץ הגדולות גרסינן:
ה"ג נכנס אותו שמסר לו את הצרור]:

פסקה י

הנצלבין. שנגמר דינם לצליבה:

[ועיין בערוך ערך מנגניא וסוף מדרש אסתר ובילקוט תהלים מזמור ס"ו]:
יכחשו כו'. כד"א ובשרו כחש משמן שהבשר נתדלדל ונחסר משמנו:
מנגדו. מלקהו כדאמרינן רב מנגיד מאן דמקדש בביאה ריש מסכת קדושין:
[מה ראית כו']:
ולא איתא דימחא כו'. משמעותיה אף אם נהג עם בריה שלא כשורת הדין אין מוחה בידו:
בייא. צעקת חמס על עוות הדין. ועי' בב"ר פר' צ"ג:

פסקה יא
לכך נאמר כו'. בפסיקתא מסיים בו וכל כך למה כי קרוב הוא שנאמר לבני ישראל עם קרובו:
[ה"ג ולא נחם אלהים דרך ארץ וגו' ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים]:
שחשבו כו'. והיה להם לחשוב מיום שנולד יצחק שמברית בין הבתרים עד לידת יצחק היה ל' שנה ואע"פ דכתיב ריש לך לך ואברם בן חמש ושבעים שנה בצאתו מחרן וברית בין הבתרים היה אחר כך הרבה כבר קיהה בזה הרמב"ן ז"ל וכתב בפרשת בא בפסוק ומושב בני ישראל בשם סדר עולם שבברית בין הבתרים לא היה רק בן שבעים שנה וחזר לחרן ונתעכב שם חמשה שנים ואח"כ חזר לארץ כנען ועל אותה חזרה אמר הכתוב שהיה בן חמשה ושבעים שנה כיון שלא חזר לבית אביו כלל:
שכבר היה להם כו'. לפיכך כבר נתעכל הבשר ועצמותיהם היו מושלכים על פני השדה:

פסקה יב
כך וכך עשו לבני. בלשון קובלנא אמר כן:

פסקה יג
י"א מסעות. דרך ארץ פלשתים:

פסקה יד
הברברים. אומה
אוסיות. שדות:
עד שיירשו את עבר הירדן. שלא נתמלא עדיין סאתן:

פסקה טו
כתובים. כתבים שיודע לכתוב ולקרות:

פסקה טז
[ה"ג כיון ששמעו הכנענים שישראל כו']:

פסקה יח
שהקיפן הקב"ה. הוא בכבודו סבב אותם:
[ה"ג עצמות יוסף עליו הכתוב אומר]:
לא יאכל כו'. בליל ראשון של פסח:

פסקה יט
מפני שהוא בנו. ולפיכך העלו אותו ממצרים לארץ כנען:
[**סרח בת אשר כו'**. כל זה בפרק קמא דסוטה. ועיין לקמן בפר' וזאת הברכה]:
פסח קטן. פסח שני כדאיתא בפר' בהעלותך ונקרא קטן על שאינו חמור כמו פסח ראשון
פסח שני חמץ ומצה עמו בבית ואין שם יום טוב כו' עי' בפירש"י בפ' בהעלותך:

פרק כא

פסקה ב
אדני צוה ה'. משמעותיה אדני צוה לה':

פסקה ג
[ה"ג ועבדוהו וגו' וכל יצר מחשבות מבין. פסוק הוא בדברי הימים]:
הצדיק בן יומו. מה שיש בלב הצדיק היום הזה אינו יודע בתמיה:

פסקה ה
אצלי הם כיונה. וזהו יונתי:
כיונה פותה. לשון פתוי שהם נפתים לשמוע לי לכל אשר אצוה אותם:
[**ופרעה הקריב וגו'** גרסינן]:
אמר הקב"ה מה תצעק. עיין במדרש חזית (ב' י"ג):
[אין סוגר אלא חיות. עי' לעיל פר' ט"ו ובמדרש חזית בפסוק יונתי]:

פסקה ו
(**יקוו**. ע' בב"ר רפ"ה ובאיכה רבתי פסוק פרשה ציון):
לאיתנו. קרי ביה לתנאו:
מיד ראה הקב"ה. הים ראה להקב"ה:
שחזרו. על המצרים:

פסקה ז
כבד את רופאך. כן יקדים התפלה קודם הצרה וזהו לא בצר כדאיתא בסנהדרין (מ"ד):
מתגשש. מתעסק ומשתדל ומטפל:

אני מביאו. התייש:

איש תם וישר וגו'. גרסינן וסיפיה דקרא וירא אלהים וכתיב התם הירא את דבר ה' שעבדי פרעה. ועי' מזה בב"ר פר' נ"ז:

הרטה. הטה ועקם כן פירשו הרד"ק בספר שרשים:

פסקה ח

הפדגוג. אומן המגדל בני המלך:

[החרציתי לבני גרסינן]:

האיך נחזור. בשעה שאמר הקב"ה וישובו ויחנו לפני פי החירות:

ופרצת. לשון בקיעה ופרצה חדא מלתא היא:

[ה"ג הכתבתי עליך בכל כו'. עד ברשותי והים ברשותי וכבר עשיתיך גזבר עליו שנאמר כו' כיון שבאו ישראל לתוך הים גרסינן:

פסקה ט

ה"ג השלך את מטך]:

שנאמר הרם כו'. כד"א וירם את המחתות מבין השריפה. הרומו מתוך העדה:

פסקה י

אם בים. ממש במים למה כתיב ביבשה אם ביבשה והאי ים במקום שעכשיו ים ומים למה כתיב בתוך כו' דמשמע בקרב המים ממש:

אלא להזכיר כו'. נראה שדרש לא חסרת כאלו כחיב לא חסרת רק דבור:

פסקה יא

אתליטים. פי' הערוך שרים:

פרק כב

פסקה א

לאחוריהם. כלומר במה שנעשה ונגזר בשכבר הימים שעברו וכדמפרש ואזיל. וע"ל פכ"א:

ושם מתו. בתוך הים ושמר אותם ולא המית אותם בי' מכות הראשונות:

שעלו. דרכו ושבילו כד"א אם יספוק עפר שומרון לשועלים ורבים חביריו:

הגלגל. שבקשו הם לאבד ישראל במים נתגלגל עליהם:

פסקה ב

לא אחסר. יהי רצון שלא אחסר כלומר שלא אראה בהם חסרון ותשות כח:

שר שלהם. מצרים שמו. וכדלעיל פרשה כ"א:

פסקה ג

כתיב אנכי וכו'. שנאמר (תהלים פ"א) אנכי ה' אלהיך המעלך מארץ מצרים:

פרק כג

פסקה א

מאז. ממה דכתיב אז ישיר:

אגוסטוס. שם למלך אדיר. ועיין בערוך ערך אגוסטא פלן:

על הלוח. לא נתבאר לי ואולי כשמציירין אותו על הלוח היו מציירין אותו מיושב דרך חשיבות:

פסקה ג

ירדינון. לפי הענין הוא עשב או אילן מר ואולי הוא עצי הרדופני המוזכר בפרק כל שעה ובפרק אלו טרפות ובמכילתא ועי' כ"ז במכילתא:

פסקה ד

ואין אז אלא לשון בטחון. הוא כעין ד"א שלפיכך קלסוהו בלשון אז על שבטחו בישועתו וירדו לתוך הים:

פסקה ה

מלבנון. דרשו לשון לבנים:

[איני יכול להלחם גרסינן]:

שניר בזכות יצחק כו'. עי' במדרש חזית פסוק אתי מלבנון. וע"ש בילקוט ותמצא קורת רוח וטעם טוב:

פסקה ז

אחר נוגנים אלו המלאכים. אחר פירושו ואח"כ כמו והנה איל אחר נאחז בסבך:

פסקה ח

[יוצאת לשדה. עי' מזה לעיל פ"א]:

טינרין. סלעים:

[ה"ג אחד מניקו שמן ואחד מניקו דבש. ועי' בפ"ק דסוטה:

פסקה ט

שעשה הקב"ה בהם גרסינן:

כתיב אחריו גרסינן]. ה"ג במדרש חזית (א' י'):

פסקה י

אלא בונות ירושלים כו'. עד יושבין ומבנין אותה. אותה העיר ירושלים. ובמדרש חזית נתבאר יותר היטב:

מטרפולין. פי' הערוך שתי תיבות הן מטרא אם בלשון יון פולין עיר כלומר אם ועיקר של כל העיירות. ודרש בנות כמו חשבון ובנותיה:

כיריעות של מי שאמר כו'. זה הרקיע כד"א נוטה שמים כיריעה וכתיב וימתחם כאהל לשבת:

מה השלמה כו'. במדרש חזית (א' י"א) גרס מה יריעות שלמה זו כו'

פסקה יב

נהיה אומרים כו'. מלת לאמר קדרישׁ:

פסקה טו

ועטרה. עזי כמו עדי בחלוף ז' בד' בלשון תרגום אחז אחד. זה דא. אזנו אודניה וכן רבים:

היה לי. וא"ו הפתוחה מהפכו לשעבר ומ"מ מדלא כתיב היה לי דרשו גם כן בלשון עתיד ויהיה לי:

[הן אומרים באיזה מקום גרסינן]:

פרק כד

פסקה א

היה כותב. כשהיה כותב בספר תורה פסוק זה היה כותב ה"א של הלה' למטה שוה לשאר אותיותיו והלמ"ד למעלה לרמז על שקיעת המצרים למטה בים ועל שהעלה ישראל למעלה במעלה וכבוד גם י"ל שאות הה"א תרמוז הוי ולפי זה צ"ל כלומר הוי לה' תגמלו הוי לשון צעקה על מעשה בלתי נרצה כמו הוי גוי חוטא וכן עיקר:

ומשמרכם. משמר אתכם:

פסל מיכה כו'. למדוהו רז"ל מדכתיב ועבר בים צרה:

על הים. קודם שירדו לתוכו:

בים סוף. בתוך הים לאחר שירדו לתוכו:

מתחטאים. פי' הערוך מתענגים:

רודה אותן כעבד. דרש קנך לשון קנין כלומר נוהג עמכם כמו עם עבד נקנה:

כשהיא חיה. עד שלא נתרכך:

עשאך למה שאתה צריך. כדאיתא בספרי פרשה האזינו עשאך כנונים מבפנים שאם תעלה אחד על גב חברתה אין אתה יכול לעמוד:

מחטאו של ים. כדלעיל פר' (זו) (כ"א):

פסקה ג

אפוטיקון. לא מצאתי פירושו ולפי הענין פירושו לשון אפותיקי כלומר חוק פרנסה שלהם וכן הוא ריש פר' מסעי:

אין בעליה מעלין עליה. אין מחשבין את הנזק עליהם כד"א מעלה אני עליכם כו'. [ובילקוט גרס אין בעליה מקפיד עליהם]:

נוהג בהם כצאן לעונשין. שאינו מקפיד ומדקדק אחריהן:

פסקה ד

שדברת עמו. דרש מדבר לשון דבור כמו ומדברך נאוה:

[ליעשות בו שורות גרסינן. שהוא מלא נחשים ועקרבים גרסינן:

נעשה העולם שור. מישור:

אהיה לה שור. חומה:

פרק כה

פסקה א

טרקאירין. מצאתי פירושו טריאק"ה:

למולייר. מצאתי פירושו כלי שיש לו שתי גגות:

פסקה ב

צביונו. רצונו וחפצו הצבאות קדריש:

[ורוח בכנפיהם גרסינן]:

פסקה ג

בשעלו. פירש רד"ק באגרופו:

אם עצר. כובש כד"א בי מעצרתא ונקרא מעצרתא על שם שעוצרין וכובשין בו את הענבים:

פטמא. עוף מפוטם:

דבר היו אומרים. דרש כאלו כתיב לא חסרת רק דבר לשון דבור ועי' לעיל ספכ"א:

[לכם לחם מן השמים גרסינן]:

פסקה ד

ובערב הלינו. ששים סעודות כלים בשלשים יום בכל יום שני סעודות וביום אחד ושלשים לא היה להם רק כדי סעודה אחת לבקר ולערב לא היה להם ומיד הלינו. ובסדר

עולם כתב ישראל אכלו מעוגה שהוציאו ממצרים כל שלשים יום ובו ביום כלתה ולערב אכלו את השליו:

[ועיין במדרש חזית בפסוק הגידה לי ובמזרחי]:

כמות שהן. כדרכם מתלוננים ומכעיסין:

ואני כו'. שאני ארך אפים ורב חסד:

פסקה ה

[**כל מה שעשה כו'**. עיין כ"ז בב"ר דף ל' ע"ב. ובמדרש קהלת בפסוק שלח לחמך וכו':

עוגות כך הקב"ה גרסינן]:

פסקה ו

פנס. לנטירנ"א:

פסקה ז

בזכות לחמי. התורה נקראת לחמו של הקב"ה:

השליו. הוא עוף שמן מאד כדאיתא ביומא (דף ע"ד) וע"ש מענין גבהו של מן. ג"כ ל' מנהג וסדר:

פסקה ח

ונומסיין. **סיקוסים**. מדה. [ועי' בפר' שמיני בפ' יין ושכר]:

מיסב למעלה. הקב"ה מיסב למעלה ועיין כל זה פסחים (דף קי"ט):

[ויתלו עיניהם גרסינן]:

פסקה י

וישליכו אותו. ולא יהא נודע שהותירו:

ששכח. משה רבינו ע"ה:

מכניס משה. על ששכח מחמת הכעס:

פסקה יא

מכאן אמרו. בפרק ד' מיתות:

פסקה יב

היום אם בקולו וגו'. גם זה שם:

אז תתענג על ה'. כבן המתחטא על אביו והוא ממלא שאלותיו. בן המתחטא פירושו מתענג:

ששקולה כו'. כ"ז בירושלמי פ"ד דנדרים:

פרק כו

פסקה א

על שם המים. נקרא שם הגואל על שם היאור שהושלך שמה:

פסקה ב

נפל ביתא כו'. וכשנופל הבית אוי לחלונותיו כך כל מה שהיו חסרים מיד צעקו על משה:
[ה"ג חבל לכוותא אני ומקני בצמא יש אומרים כו']:
חבל. אוי ואבוי. כמו חבל עלך דהניזקין וכן רבים בספר הזה:
מסתנף. לפיכך משוה בהמתן לגופן [ועיין בילקוט]:
עבור על דבריהם. כלומר מחול להם על דבריהם הקשים:
[ור' נחמיה אומר גרסינן:
לבדוק אותו גרסינן]:

פסקה ג

להדריכו. להרגילו ולחנכו שיוכל עמוד בקשרי המלחמה:
זקנך. יוסף הצדיק:

פרק כז

פסקה א

ורע אביך. זה אברהם. ופירש הכתוב אל תעזוב הקב"ה שהוא ריע לאביך אברהם. כן פירש רש"י ז"ל:
במדרש איכה. סוף פסוק בלע ה' ולא חמל:
אביכם כו'. כך אמר הקדוש ברוך הוא אביכם ישמעאל כשהיה כו':
ולא ירא אלהים גרסינן. בפרשח עמלק כתיב:

פסקה ב

שלח לו אגרת. שאם לא כן מהו אני חותנך יחרו בא וגו'. ומהו ויצא לקראת ונו':
עשה בגיני כו'. דייק דה"ל לכוללם יחד ולכתוב אני חותנך יתרו ואשתך ושני בניה באים אליך וכתיב גבי דידיה ביאה בפני עצמו לדרשה הוא הדין לאשה ובנים כמו שדרשו בן בקר רך וטוב בפרק הפועלים בב"מ:
ויאמר אל משה א"ל כו'. ודייק מלת אני על הקב"ה וכדמפרש ואזיל. [האלהי מקרוב גרסינן]:

אמרו יצא משה כו'. כך אמרו חז"ל יצא משה כשיצא משה יצא גם כן אהרן כו'. כך פירש"י ז"ל בפי' החומש:

פסקה ג

בעצה. של הבה נתחכמה היו איוב ובלעם ויתרו ולקמן איתא שהשלישי היה עמלק:
אנדרואנטיא. איקונין של מלך [והכי איתא לקמן]:

פסקה ד

הוי ה' עוזי וגו'. מזה שאמרנו ה' עזי וזמרת יה באת לנו מנוס ביום צר בבית רחב:

פסקה ה

[ה"ג לכהן כשר וילדה בן הרי כו']:

פסקה ו

תוהא. נתחרט כדאמרי כדו תהית:
כשראה. בלעם ליתרו:
איקונין של מלך. פרצוף של צורת המלך:
אם אזרוק כו'. להורידך משם וכן ליתן קנה להורידך כו' בין כך ובין כך מתיירא שיזרוק או יגע באיקונין של מלך:
ומחה שמו. שאמר ואחריתו עדי אובד:
כאברהם. שנקרא איתן. כמו שכתוב בפרשה. עיין במכילתא:

פסקה ט

ונטל טלית. כלומר בגד של כבוד וגדולה כדאמרינן מאן דלביש מדא כו':
בייא. צרה שמעוות עליו הדרך. [ועיין בב"ר פר' י"ב]:
לזירה. מצאתי פירושו לציידה ולניצוח מלחמה:
הוראת תורה. שאינו יודע להורות כהלכה. [וכן בהדיא בשוח"ט מזמור ח']:
כי באת בכף וגו'. באת ביד ה' שמוצא מדת הדין מקום לתפוש אותך:
והמליכם. שישאל וילמוד מגדולי הדור:
לפולחה. לעובדה כהלכתה:
[ה"ג משקבלה עליו נכנס בה]:
הובירה. הניחה אותה ריק ובור כדאמרינן אם אוביר ולא אעביד:
הרתיק. נענע ודבר ובא אליה:
דיאטריטא. פי' הערוך כלי זכוכית חשוב מאד:
ומרתית. עומד ברתת לפני המלך:

והאוזן שומעת. דברי תורה ומוסר:

פרק כח

פסקה א

נתגששת. התעסקת והשתדלת:

[הלוחות היו ארכן גרסינן:

ה"ג בין יד ליד כו']. ותשלום מאמר זה בירושלמי סוף פ"ב דתענית וז"ל וכיון שעשו ישראל אותו מעשה בקש הקב"ה לחטפן מידו של משה וחטפן הוא ממנו הוא שהכתוב משבחו בסוף ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול יהא שלמא על ידא דגברת על ימינא עכ"ל:

שאין עין כו'. שאין בני המדינה משגיחין עליו:

בלקיחה. שיהיה לו בזכות גמור כאילו לקחה בדמים [ועיין ריש פרשת תרומה]:

במתנה כו'. ללמד מה הוא קבלה בלא מחיר אף כאן ילמדנה בחנם כמו שדרשו חז"ל ולמדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלהי מה אני בחנם אף אתם בחנם:

קלסתר. דמות:

הוי ומשה עלה. לשון גדולה ומעלה כדלעיל:

פסקה ב

בזכות ההר. דאם לא כן מהו מן ההר הלא עדיין לא כתיב וירד ה' על הר סיני:

עלה בענן. דאל"כ איך עלה אל האלהים וק"ל:

וזכות אבות כו'. דייק מדכתיב גבי העלייה ומשה עלה כו'. ויקרא אליו מן ההר. אלו האבות וכן גבי הירידה כתיב וירד משה מן ההר:

ראשי דברים. בלא דקדוקים ועמוקים אלא דברים כפשטן:

שהם יכולין כו'. שהרי הם יכולין לקבלו ודריש ותגיד מלא יו"ד מלשון גידין כמו שפירש"י בחומש ולפיכך לנשים תחלה שלעולם לומדים לאדם הקל תחלה ואח"כ החמור:

כדי שיהו מנהיגות כו'. שהנשים מצויות בבית ומשגיחין תמיד על בניהם:

וקלקלה. שהורע בעיניה שלא צוה אותה תחלה:

אלו סנהדרין. וסיפא דקרא ותגיד וגו' מדבר בשאר העם והוא מלשון אגודה ודברים רכים:

בטכסיס כו'. מנהג מלכים נהג בהם בכבוד וחשיבות שנאמר אתי מלבנון אתי בדומה לי כביכול ודייק מדכתיב לאמר כזה שאומר לחבירו השיבני אם תקבל דברי:

בזכות שאמרו כו'. מסיפיה דקרא קדייק תשורי מראש אמנה שהאמינו בהקב"ה ואמרו נעשה ונשמע:

פסקה ג

מה אעשה. מפני משה:

שיהיו סבורים. שמשה אמר כן וכדלקמן:

אופימשטאטא. לפי הענין הוא נימוס וסדר תורה:

חוץ מדעתו כו'. שלא בצירוף היועץ רק הוא לבדו:

עשה דבר פלוני. כדי להשיאו לדבר אחר אמר כן שילך לו משם:

סינקליטקוס. פירש הערוך אחד מיועצי המלך:

אני גולה. אם אני מגלה:

פסקה ד

שהוא עושה את הכל. דייק מדכתיב כל הדברים:

דבור זכור. (בנ"י אמר זכור בי וצ"ל) ואומר כו' כי כו'

פסקה ו

אלא עמנו כו'. משמע אף מי שאינו כלל למראה עין בין בעמידה בין בענין אחר אעפ"כ הוא עמנו היום. ופי' הכתוב אשר ישנו למראה עין עמנו הוא עומד וגו' ואת אשר איננו פה למראית עין מ"מ עמנו הוא פה:

לשבעה קולות. לא אמר מתחלה לשבעים קולות ויש לו סוד למביני דעת:

לא היה בת קול. לאותו קול של הר סיני וזהו ולא יסף [כדלקמן בסוף הסדר]:

אומר המבשרות צבא רב. באמירה אחת ובקול אחד מבשר ומדבר לצבא ועמים רבים לכל אחד ואחד בלשונו:

פרק כט

פסקה א

קול אלהים. שהיה לו לכתוב קול אל. [ועיין מזה בב"ר פ"ח]:

בקנה רצוץ. כלומר בדחייה בעלמא. ולאחר צאת המינים משם א"ל כן. [וה"ג בהדיא בספר עבודת הקודש בחלק היחוד פרק י"ב]:

בכח של כל אחד ואחד. ולכן אמר קול אלהים כלומר קולות הרבה ואלו היה כתוב קול אל היה פירושו קול חזק אחד וכן פירש בעל עבודת הקודש:

פסקה ב
[ה"ג עשרים ושנים אלף ירדו כו'. ועיין בילקוט תהלים כי כן הוא]:
הנאין והמשובחין. לשון שנאן קדריש השי"ן לשמוש:
ביו"ד. שם של ארבע:
טבלא. דף:

פסקה ג
שעל מנת כן. סיפיה דקרא קדייק אשר הוצאתיך וגו'. [כמו שכתוב בעשרת הדברות ועיין בילקוט:

פסקה ד
ה"ג פרחה נשמתן על שדבר וכו']:

פסקה ה
וישלח משה כו'. סבר קודם מתן תורה בא והלך לו:

פסקה ו
מכבדין אותה. במכבדת:
קיטאות. פי' הערוך מחצלאות חשובות:
שנאמר ויכלו. דרשו מלשון כלילה ועטרה:

פסקה ז
ואני אשא. מלשון לקיחה כד"א ישא את ראשך:

פסקה ח
לאמירה. כלומר לשלום. ועיין בערוך ערך אמר החמישי:

פסקה ט
[לומר אם על בניו כו' לפיכך אמר מי לא ייראך לומר כו'. על אחרים בתמיה]:
ממקדשיך. כמו שדרשו חז"ל אל תקרי ממקדשיך אלא ממקודשיך מן המקודשים אתה יראוי אם תעשה דין בהם כל שכן באחרים:
דניסטום. פי' הערוך מלוה:
כל אלו למה. כל אלו החרדות למה הלא לא היו אלא מפני שדבר כו' ועל כך צוח הנביא אריה שאג וגו' אפילו לדבר של חיים מי לא ייירא:
ונתנה מקום. עמדה ממקומה ופנתה לו מקום:
בלצא. שם אדם:
עלי לקבל. עלי עשור קרי ביה. עלי עי"ן קמוץ והלמ"ד פתוחה:

ה' אלהים דבר. סיפא דקרא דאריה שאג הוא:
ולא יסף. בשעה שיצא אותו קול לא יסף לצאת עמו עוד קול אחר:
בת קול. קול הברה. אבל הקב"ה כו' וזהו לא יסף שלא היה שם קול נוסף:
כומרים. עובדי הבעל:
שאם ידבר כו'. אם היה מדבר שום בריה היו הכומרים אומרים זהו קול של הבעל והוא ענה אותנו:
אנכי אנכי כו'. בשביל שקבלתם דבור אנכי אנכי אנחם אתכם:

פרק ל

פסקה א
בתקוף חסני. גרס וסיפיה דקרא הלא בבל היא:
הם עושים מריבה. כשהם עושים מריבה:
ומזמר. כשהיו דורכים בגתות היו משוררים שירות ומיני משלים. [כדאיתא ביבמות פרק נושאין על האנוסה]:
והם. פועליו ובני ביתו:
אשליך נעלי. מנעול שלי אשליך מעל רגלי ואדרוך אותם כדורך ענבים בגת:
[ה"ג בא אני להביט כו']:
להביט בהם. מכלה אני אותם בהבטה שלי:
אם משנה כו'. לעשות עמהם שלא כשורת הדין ודרש שנותי מל' שינוי:

פסקה ב
פסיעות גסות. כלומר שלא ימהרו לפסוק הדין אלא יהיו מתונים בדין:

פסקה ג
ומי היה זה. שהיה דומה לבני ישמעאל ומוסיף עליהן:
וטעם גדול כו'. ע"ע בב"ר פר' י"ב ובמדרש רות ותמצא נחת:
הזין. אנשי חיל עם כלי זיין:

פסקה ד
אשר תשים. הרי שתלאן במשה:

פסקה ה
כשם שאתם וכו'. הלשון מגומגם וע"ל (דף צ' ע"ב):
בת אחת. זאת התורה:

דיוטנמאות. ספר שכתוב בו גזירת המלך:

פסקה ו

עונשין אותו ממון. בעד הוולדות שלא ראו עדיין האור:

פסקה ז

ששור גנבנו. יוסף שנקרא שור:

מלכיות. בבל מדי ורומי מחריבי ביהמ"ק:

בפרהסיא. כלומר כמות שהוא מוליכו לפניו ואינו יכול לתתו על כתפו בתוך השק והקופה:

פסקה ט

[ו' **מצות**. עיין בב"ר פרשה ט"ז ופרשה ואתחנן]:

לנח אחת. אבר מן החי ולאברהם הוסיף המילה וליעקב גיד הנשה:

שזרק אבן כו'. משל הוא על שעשו העגל וק"ל:

קטפורס. מכות כך פירש הערוך:

אמר דור כו'. לפי שהמשפטים מכוונים ומיושרים ומדוקדקים לפי הגמול ואין בני אדם יכולין לעמוד בזה:

[ה"ג מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות ולשמרו. ה"ג אין דרכיו של הקב"ה]:

עבר עבירה. שעבר ויצא בשבת חוץ לתחום כדאיתא בפ' מי שהוציאוהו:

כדי שיגיע. מקבל מתנה יגע בו לתקנו עד שיהא ראוי לאכילה וכדלקמן. וטוב להגיה כדי שיגעו בהן:

גולמיות. בפשוטיהן ובגולמיהן בלי פירוש וחילוק ותיקון כדאמרינן גולמי כלי מתכת:

פסקה י

שחיסדו. לשון בזיון [ועיין לעיל בבראשית רבה פרשה פ"ה ופרשה ע"ג]:

פסקה יא

למקמא. מלאכה כך משמע בערוך:

לבריון. אדם פריץ כד"א ריש בריוני על הרבים:

בפלקי. בבית האסורים:

איקונין. צורת המושל:

והוציא איסרין. לפי הענין פירש האסורים אשר אסורים שמה בדבר המלך דוגמת הכוכבים האסורים וקבועים ברקיע שאמר איוב עליהם שיחשכו להאיר ולעבוד עבודתם אשר הפקיד עליהם בוראם ב"ה:

קטריקי. ענין עונש:
קרטוס וכו' כולם מיני מושלים הם ועיין בערוך]:
סימא. עיניו:
קיסין. עץ [להכות בו]:
יאבד יום אולד בו. כיון שקלל עצמו והוא נברא בצלם אלהים הרי קילל איקונין כו'. או יש לומר דסמך אסיפיה דקרא דכתיב ולילה אמר הורה גבר ודרשו חז"ל מלאך הממונה על ההריון לילה שמו:
[לא תוציאו גרס]:

פסקה יב

לירודה. לשפלה ובזויה לשון ירידה:

פסקה יג

[ועבודת קרבנות גרסינן:
אלו היסורין. דרש אל לשון חוזק ומדת הדין כמה דאת אמר ואת אילי הארץ לקח]:
זה תפלה. כד"א ויפגע במקום. ועיין בפירש"י ז"ל:
מן הערב של עולם הזה. העולם הזה דומה ללילה:

פסקה יד

אפותקאות. לפי הענין פירושו אוצרות:
[אם יש לך כן גרסינן]:
והיה אמונת כו'. דרשוהו חז"ל על ששה סדרי משנה ואמר שיראת הש"י היא האוצר שבו מתקיימים ששה סדרי משנה:

פסקה טו

[**למלך תן וגו'**. ידין גרסינן:
לפניו. כלומר להלן:
[הכי גרסינן יתן לו אשה וגו']:
למדה זו שימכרו ממכרת עבד ורבו ימסור לו שפחה:
שתקנו הסייג הזה. כלומר תיקון סופרים הוא ולקרותו כבבת עינו שלפי האמת צריך להיות עיני ומוסב על הקדוש ברוך הוא אלא שהסופרים תקנו וסייגו לקרותו עינו מפני כבודו של הקדוש ב"ה:
[ועיין מה שכתבתי מזה בב"ר פרשה מ"ט בפסוק ואברהם עודנו עומד לפני ה']:
לא שמרדו בהם לא משום שישראל מרדו בהם אלא זדון לבם השיא אותם:

פסקה טז
ה"ג אלא בדבר אחד שאמר במה אדע אמר ידוע תדע:
שקפח איקונין. ופי' הפיל והכרית כד"א לקפח את שוקו. אקפח בני. לקפחני בהלכות:
דיוטגמא. אגרת כתובים בו נימוסי המלך:
[אל שאול בכינה גרסינן לא ישראל גבו גרסינן]:
לא מבני ישראל כו'. ומאז גזר דוד עליהם שלא יבואו בקהל כדאיתא ביבמות בפרק הערל. [ובנשא רבה פ"ח]:

פסקה יז
והקב"ה המיתהו גרסינן. פירוש המית אותו:
והוא הורגו. האדם הורג ליצר הרע אם ירצה:

פסקה יח
שהבריונים. אנשים פוחזים פרוצים:
בפורפירא. בלבוש מלכות. [לא יבא אליהם גרסינן]:

פסקה יט
יתפלל כל חסיד וגו'. וסיפיה דקרא לעת מצוא זו מיתה. [ועיין בב"ר פע"ב ופצ"ב ולקמן פנ"ב]:

פסקה כ
וסיראות. קוצים כד"א כקול הסירים:
[ה"ג בדרך הרע והקוצים:

פסקה כא
הכי גרסינן פחים וגו']:
לפי ששיחקה לסריס. כלומר עם הסריס:
[הכי גרסינן אמרו לו והלא:
הכי גרסינן כיון שזינתה אמרו לו לאביה כו']:
קטפורס. מכות כדלעיל:

פסקה כב
[הכי גרסינן כך שופטים כו']:

פסקה כג
ועוז מלך. התורה נקראת עוז שנאמר ה' עוז לעמו יתן:

פסקה כד
ה"ג תדעון שדין כתיב:
שאני מניחך. מניח אותך ומסלק שכינתי ממך כמו שאמר למעלה:
כיון שאמר לו. דניאל פתרון החלום אמר לו נבוכדנאצר היאך את מוליכני פירוש מייעצני כד"א מלכי ישפר עליך:
[הכי גרסינן תרי עשר וגו' שמע נבוכדנצר בת קול]:
מתגרשין. [נראה לי דצ"ל מתרגשין] ופירוש לשון רגש המולה והמון שעניי ישראל היו צועקים ללחם על פתח היכל המלך. וכן מצאתי בתנחומא ששמע קול העניים צועקים לקבל מבית המלך חוק פרנסתם:
פלוטמיא. לא מצאתי פירושו ולפי הענין הוא יום ועד שבו ישב המלך לשפוט את כל הארץ:
לודר. הוא איש רע בליעל וכך שמו בלשון אשכנז:
זו היא דעתך. וכי זו חכמתך ובינתך:
וישתומם וגו' גרסינן. וסיפיה דקרא ותושע לו זרועו וצדקתו היא סמכתהו:
[ה"ג אלא ונושע הוי אפילו:
ה"ג רבון העולמים הסתכל שאנו:
מבקש ללכת בדרך גרסינן]:
הגלוסקאות גרסינן. פירוש תיבות וארגזים. ועי' בערוך ע' גלסקם:

פרק לא

פסקה א
דיוסטוס. מלוה שמלוה מעות לכל מי שירצה:

פסקה ב
שאינן באין לפני הקב"ה ריקם. שלשה רגלים והתורה אינם באים ריקם. שלשה רגלים דכתיב ולא יראו פני ריקם והתורה כדמפרש ואזיל:
ה"ג את העני עמך משל כו'. ודייק מדכתיב עמך שהצדקה מסייע לו לעצמו ועומדתלו בצדו להיות סניגורו כדמפרש ואזיל:

פסקה ג
ועניים מרודים. דרשו לשון ירידה ושפלות שמקבל העניות בשפלות רוח ואינו בועט בגובה רוח וכעס. ובתנחומא לא גרס ליה:
שעינו רעה. קרי ביה בעין רע:

קרח. נתגאה בעשרו ולפיכך ראה לחלוק על משה רבינו עליו השלום:
לגיפיון. לפי הענין פירושו בריכה של מים הנמשך מן המעיין. ובתנחומא ובערוך גרס לנפיון:
שמספיק לה. לבריכה:

פסקה ד

כסף נמאס. פסוק הוא בירמיה סימן ו':

פסקה ה

[והיינו טוענין בכתפינו גרסינן]:
ויהיה לנו כך. כמו לצדיקים:
ישב עולמך. יתישבו בשוה עשירים והעניים [והכי גרסינן בתנחומא]:

פסקה ו

אילוגין. בערוך משמע שטר חוב ודין:
שנא' לא תשיך. גר' ופי' ל' מפעיל מדלא כתיב תשוך. [וע' כ"ז בפ' איזהו נשך ובמכילתא ה"ג בתנחומא ולא ידע עד שנתבטבטה עליו והוא כמו מבצבץ]:

פסקה ז

[אתה חייב לי גר']:
שני דברים יש כאן לפי מה שמצאתי בהקדמת אות אמת בשם הריא"ג ז"ל שמצא גם בספר תנחומא מכתיבת יד נראה דה"ג לימדך הכתוב שהוא נוטל יתד של מחרישה וכן מצאתי שוב בביאור מהר"ר הירצקו ז"ל:
השכים הוא השיבו. כתוב א' אומר כו':
עד להחזיר לו במה שישן כו'. עד להחזיר לו יתד של מחרישה וכן אתה אומר כו'. ואעפ"י שהריא"ג ז"ל הגיה יותר באורך נראה לי שהקיצור מספיק]:
יתד של מחרישה. חשיב ליה כמו כסות יום וחובלו בלילה ומחזירו ביום וכן הוא בירושלמי בפרק המקבל בב"מ קרדום ומחרישה חובלן בלילה ומחזירן ביום וכן הוא במשנה בפרק המקבל:
שאמר הכתוב עד בא השמש. פי' תעכב המשכון אצלך עד השמש באה ושוקעת בערב והכי איתא בירושלמי בפרק המקבל עד בא השמש עד מטמע שמשא וכבא השמש פירוש כשבאה השמש וזורחת דהיינו בבקר תשיבנו לו כסות וכלים שמשתמשים בהם ביום. והכי איתא בירושלמי לא תבא עליו השמש זמנין תפתר ליה לא תדנח עליו שמשא וזימנין את פתר ליה לא תטמע עליו שמשא:

[ה"ג בתנחומא כי עני הוא. ואומר כי הוא:
מכרו לו אלומה גרסינן]:
קשר הוא האלומה. כשבא לביתו הוא קושר את החמור והאלומה למעלה הימנו והכי איתא בתנחומא:
[ה"ג כל הדרך רץ בשבילה ולא נתתה בפניו כך שכיר עמל ומצטער]:

פסקה ח

ויהי בימי שפוט השופטים. ודרשו חז"ל שהדור היו שופטים את שופטיהם והכי איתא בתנחומא:
[ה"ג בכור בנך תתן לי שבכורי:

פסקה ט

ה"ג העולם ערימה ונטל]:
אבל אתם לא תהיו כן. כלומר שלא תהיה ביניכם שנאת חנם:

פסקה י

נצרף. מהתכו וצורפו בכור:
פרכו. שוברו:
[ה"ג ואם אין אתה רוצה לגרש אותה]:
קצפת. לפי זה פירושו תקצף עד מאד ותהרוג אותנו והוא עבר במקום עתיד:
ימדו שמים ממעל וגו' גרסינן. סיפיה דקרא גם אני אמאס בכל זרע ישראל:
שלמת רעך. הבית המקדש נקרא יריעות שלמה:

פסקה יא

לטמיון. לאוצר המלך כי כן הנימוס המלך נוטל הירושה ממי שמת בלא יורש:
בימסאות. ענין מרחצאות איצטבאות מקום ישיבת בני אדם. ועיין בערוך ערך אסטווה:

פסקה יב

עבד לוה. כביכול כאילו הקב"ה הלוה שהרי החונן הדל הוא המלוה ה':
הוי את העני עמך. כלומר לפיכך מזהיר על העני:

פסקה יג

כי אתם המעט ודרשו חז"ל הממעטים עצמם:
אלא עמי. דייק מדכתיב את העני קרי ביה עמי ועמדי העני:
ה"ג הוי את עמי את העני:
לא תנשכנו כו'. כנושה דרש נוטריקון כנושך או כנחש:

שחבלת. לשון חבלה ופצע ונשך ותחבול דרש לשון נשיכת נחש וחבלתו פצע וחבורה:
נוטרין. בערוך פירש ספריו. ועיין לעיל:
עד עכשיו חי. בתמיה והרגו מיד:

פסקה יד

גלגל שבגנה. גלגל על הבור שבגנה שממלאים ממנו להשקות הגנה:
רש ואיש תככים נפגשו כו'. עיין כל זה בויקרא רבה פרשה ל"ד:
[וכאלו באו עליו כל גרסינן]:
על ימינו ושמאלו. ודרשו חז"ל וכי יש ימין ושמאל לפני הקב"ה אלא אלו מימינים לזכות ואלו משמאילים לחובה:

פסקה טו

[בתנחומא גרס ואינן דנין זה עם זה]:
יביע אומר. וסיפיה דקרא אין אומר ואין דברים:
[הכי גרסינן בתנחומא מעולמך שכר שהבריות:
אני נוטל הקרן גרסינן:
ה"ג קובעיהם נפש אלהים לא תקלל ר' מאיר]:

פסקה יז

וחשב להוציאו. קין את הבל:
ברפיון. באויר. אויר בלע"ז ריפא כך פירש בערוך ועיין בבראשית רבה פרשה כ"ב:
[ובמדרש קהלת בפסוק אם יוליד איש מאה]:
איסטרטיגוס. שר חשוב ועי' בערוך ועי' לעיל ריש פרשה חיי שרה:
[הכי גרסינן מן סחורת ביתך אתה נותנם לי]:
חסרו הכתוב וי"ו. שכל עפרון שבפרשה מלא וי"ו חוץ מזה וישקול אברהם לעפרן:
מן סחורת ביתך. כלומר מן הסחורה הפחות שבביתך אתה נותנה ואינו ניכר ונחשב למאומה:
[כרי של דנרין גרס:
ושוכר אחת גרס:
אם מתה. פרה השאולה מפני שהשואל חייב באונסין:
אם שכרה. אם היה שוכר אותה פרה ששאל אם היתה מתה היה פטור שנאמר אם שכיר כו':
[ה"ג שהיה מוציא מעשרותיו כראוי והיה]:
לשמוח עלי. על רוע מזלי:

ועכשיו נעשית כהן כו'. שהקב"ה נתן לך מעשר ממה שהיתה רגילה לעשות:
וכי עשו חונן דלים. עי' כל זה בפרק איזהו נשך:
ולא תקח ממנו רבית את עמי:
אתה תהיה עמדי ואת עמי קרי ביה את עמי:

פרק לב

פסקה א
אותו מעשה. מעשה עגל:
שנחלו מהקב"ה כו'. דרש נחליאל. נחלו כח אלהות להיות חיי עד כאלהים:
ג' שעות [ובתשע שעות]. לא מצאתי במדרש תהלים. וגם בתנחומא ובילקוט לא גרס ליה ואמרינן בכל מקום בעשירי סרח ובאחד עשר נידון ובשנים עשר נטרד. ושלש שעות יש ליישבו שר"ל שלא עמד שלש שעות בצווי שבשעה תשיעית נצטווה ולא היה עד כלות היום רק שלש שעות:
אלא ע"י מלאך. וזהו כאחד השרים כלומר אחד מהשרים העליונים:

פסקה ב
ביירתם. לשון ריקות ושממון כד"א אם אוביר ולא אעביד:
לך לך. אסיפא דפרשה קסמיך דכתיב ויצאו ללכת ארצה כנען:
גור בארץ הזאת. ר"ל הרי שהקב"ה חיבבה בעיני יצחק ונתחבבה בעיניו שהרי כל ימיו לא יצא לו חוצה לה. ועיין בתנחומא:
אין ארץ ישראל מחזקת פירותיה. בתנחומא מייתי לה מקרא דכתיב בישעיה ל' בליל חמיץ יאכלו אשר זורה ברחת ובמזרה בראשונה היו זורין ברחת ואח"כ במזרה מפני שהיה הדגן יותר מן התבן ואעפ"כ היה בתוך התבן פירות מניין שכן כתיב בליל חמיץ בלולים היו מן הפירות ע"כ:
שאין ביניהם גמיסקין. פי' שטר כתובה. ועיין בערוך ערך גמס:

פסקה ג
עתה באתי. ודרשו חז"ל אבל בימי משה לא קבלו אותי:

פסקה ד
אלא שהוא מתחייב על ירכם. שאם הם לא ישמעו לו יגרמו לו שיפסק אותו המחיה ממנו:

פסקה ו
יפול מצדך כו'. יפול פירושו ינוח. וכ"ה בתנחומא ובמ"ר פר' נשא:
[ה"ג ורבבה מימינך והוא חצי כו':

פסקה ז
הראה לו כמה כו'. עי' עוד בויק"ר ריש פר' כ"ט:

פסקה ח
כך היו התנאים. בתמיה וכי מתחילה כששלחתני כך הבטחת אותי:
ראה אתה אומר כו'. משמעותיה דרך ויכוח ראה והביטה אתה אומר כך ואני אומר כך נראה דברי מי יקום:

פסקה ט
שיגלה. קשהקב"ה יגלה עלינו במהרה:

פרק לג

פסקה א
[**ואין** בו כסף גרסינן]:
ומשכר הסרסור כו'. שכירתו מודיע הסחורה מה היתה:
ויש לך מקח כו'. לשון תימא:
שנא' ויקחו לי. כאלו כתב ויקחו אותי:
קיטון. חדר:
[כך אמר הקב"ה גרסינן]:

פסקה ב
עלוייך כו'. עלית דרש לשון עילוי ושבח. ועיין מזה לעיל ריש פר' כ"ח:
ומשה עלה. עכשיו דרשו מלשון עלייה ממש:
לקחח. דרך לקיחה וקנין:
הוא מיצר כו'. שכל המוכר בעין רעה הוא מוכר וכל הנותן בעין יפה הוא נותן:

פסקה ג
אלא הקב"ה ער כו'. אבל הקב"ה שנקרא לבן של ישראל הוא ער לגאלני. ועיין במדרש חזית ומביא ראייה שהקב"ה נקרא לבן של ישראל שנאמר צור לבבי. וגו':
זכות אבותי. שנקראו לבן ושרשן של ישראל:
אני ישנה ממעשה העגל. נרדמתי ונדממתי ונתייאשתי שמא חס ושלום לא יתרצה עוד:

מרתיק. לשון הכאה ודפיקה:

פסקה ד

הוי כי כל וגו'. פירושו כל אשר בשמים הוא בארץ ג"כ:
ואומר לי הכסף וגו'. וזהו ויקחו לי משלי שהרי כתיב כי כל אשר בשמים ובארץ לך ה' כד"א לי הכסף:

פסקה ה

חמשים ומאתים מחתות. ודרשו חז"ל שכולם היו משל קרח:
[ה"ג כלומר הוי לעיני משה]:
וכיון שראו אותו ישראל. ראו שנשתתק משה היו בוכים:
שאמרת דבר. אם בריאה וגו':
איני יכול. להרוג שתיהם זמרי וכזבי. ועיין כל זה סוף פרשת בלק:
לא ידענו זה. לא ידענו מזה שנמסר למות שאלך ואצילנו:
נכנסו כו'. להרוג את פנחס:

פסקה ו

[לקנות בעליו גרסינן]:

פסקה ז

מנין תורה. עי' כל זה סוף מסכת מכות:
פראדורין. נראה שהוא לשון פרידה וכמו שאמרו חז"ל על הנקיבה שלא תהא פרדניתא כך נקרא הזכר ההולך תמיד חוצה פראדורין וכן ביארו המבאר על הגליון מהלך תמיד. ואולי שהוא בלשון נוטריקון שתי תיבות פרא דורן פרא בלשון ירושלמי רץ דורן כי הוא בא לבית חמיו בראיות פנים של כבוד ודרך מנחה ודורון:
כאשת איש לעובד כוכבים. שאסור להם לעסוק בתורה כאשת איש האסורה על איש אחר וכמו שאמרו חז"ל בפ' ד' מיתות עובד כוכבים ומזלות העוסק בתורה חייב:
אש בחיקו. אש זו התורה כד"א הלא כה דברי כאש:

פסקה ח

וכן הוא אומר. והנשיאים הביאו כלומר העננים כד"א נשיאים ורוח וכ"ה בפר' יום הכפורים. ובתנחומא בפרשת ויקהל:

פרק לד

פסקה א

הוא עליון כו'. גדול ומעולה וכל בריותיו אין מספיקין לעשות לו בית משכן:

מתי בצל שדי בצל אל. שדי הוא אל. אל לשון חוזק ואיילות כד"א ואת אילי הארץ לקח וכן שדי כמו שפירש הרד"ק הרי בצל שדי כמו בצלאל:

אמר הקב"ה לא כשם כו'. עד סבור אלא כ' קרש כו'. וכ"ה בתנחומא בפרשת כי תשא ובנשא פרשה י"ב:

פסקה ב

נכתבים זר ונקראים זר. וסימנך הפתח סגור:

נעשים לו זר ואם לאו זר. וסימנך הקומץ פתוחה:

שלשה כתרים הן. עיין במה שכתבתי במדרש קהלת בפסוק טוב שם משמן:

פסקה ג

סוכה לשומר. כן דרך שומרי הכרם עושים סוכה ללון בה:

פרק לה

פסקה א

צופה ומביט בו כו'. עיין מזה בב"ר פרשה י"ב:

מפני כבוד הקב"ה כו'. להבנות ממנו ביהמ"ק ומשכן וכדמפרש ואזיל:

טוביה דהוא בביתיה. טוביה ומעלתו הוא בבית וטוביה דהוא בלוויתיה. פירש"י בב"ר פרשה ט"ז כשהוא מהלך בדרך ולשון לוויה נופל על מי שנודד חוץ לביתו:

וזהב הארץ ההיא טוב. כלומר זהב הארץ נברא בשביל ביהמ"ק שנקרא טוב כד"א ההר וגו':

[זהב שחוט גרסינן:

סוגר כל הזהבים. שכל צורפי זהב היו סוגרין חנויותיהם מפני הבושה שאין לזהבם דמיון אצלו וכן לקמן שהיה מכסיף כו'. כך הבנתי בפרק טרף בקלפי ועי' במדרש חזית בפסוק עמודיו עשה כסף ובפרשת נשא פרשה י"ב:

שהיא מוצתה באש. ה"ג במדרש חזית ופירש כשהוא מוצת באש מראיתו זך ובהיר מאד. וכן פירושו מופז לשון חוזק וקשה:

[ולא נגנזו גרסינן]:

ועץ שמן וגו'. וסיפיה דקרא אשים בערבה ברוש תדהר ותאשור:

פסקה ג
שכר למעשה. הגורם וכופה הבריות למעשים טובים כד"א גט מעושה:

פסקה ד
[ה"ג א"ר הושעיא על שום שהוא עומד למשכן:

פסקה ה
פרס. הסופר דבר בלשון כינוי ור"ל אדום שנמשלה לברזל בדניאל]:
עד עכשיו היסוד בה. כך אמרו כל עוד שהיסוד בה ערו ערו:
שכולה חיה מן הקנה. יש לפרשו בדוחק ע"ד שדרשו חז"ל בפרק ע"פ שכל מעשיה נכתבים בקולמוס אחד ופירש רש"י ז"ל כלומר פה אחד להרע לישראל אם בא ישראל לדין לפניהם כולם מחייבין אותו מדכתיב קנה ולא כתיב קנים משמע קולמוס אחד וחיה כמו חיתה ונראה דצ"ל שכול החיה מן הקנה. שכול לשון משכלה מן הקנה מקן שלה שמלך המשיח יאבדם ויערערם מקן מושבם כד"א ועלו מושיעים וכו':
שמנן של עמים. עשרם של ישראל שכאו"א מהם קרוי עם כמו שפירש רש"י בפסוק אף חובב עמים:
ואומר מהם אני. העובדי כוכבים ומזלות אומרים מישראל אנחנו:
בן אברהם עדת אבירים קרי ביה עדת אברהם כדאיתא במדרש חזית סוף פסוק שררך אגן הסהר:
הפס. פס ידו לקבל השוחד:
שיצה"ר חפץ בו. קרבות לשון קרב ומלחמה וזהו יצר רע שלוחם תמיד עם בעליו:
בזר. כמו פיזר בחילוף אותיות בומ"פ:
זרים לי. דרש בזר לשון זרות דבי"ת לשמוש:

פסקה ו
כשם שאתה רואה כו'. עיין במדרש חזית בפסוק צאינה. ובפרשת נשא פרשה י"ב:
איסטרטיא. פירש הערוך חיל וצבא:
סנקליטון. ב"ד ושרי יועציו:

פרק לו

פסקה א

עד שהוא באילנו כו'. עפ"י המשנה בפ' כל הקרבנות במס' מנחות נתבאר דה"ג עד שהוא באילנו מגרגרין אותו ואח"כ מורידין אותו מן הזית ונחבט ומשחובטין אותו מעלין אותו לגת ונותנין אותו במטחן כו':

מגרגרין. מפרש התם בגמ' שעושין להם סי' שלא יתערב באחרים מפני שאינם מתבשלים כולם בפעם אחת ועושין סימן באותם שהתחילו להתבשל ראשון ראשון:

ונחבט. זהו שאמרו שם מגרגרו בראש הזית וכותש. נחבט היינו כותש:

מטחן. זהו הסל שאמר שם ונתנו בתוך הסל וטוענו בקורה:

טרטיוטין. לפי הענין הוא חיילות המלך ואולי שצ"ל סרדיוטין:

קורין לכלה נמפי. עיין סוף פ' פקודי:

צור את אמרת. פסוק הוא ביחזקאל סימן כ"ז:

שנאמר ושחט אותו וגו'. נקט האי קרא משום דכתיב ביה ירך צפונה:

פסקה ב

להעלות. לשון עילוי וגדולה:

בששה שעות. נכשלו בעגל:

[והיה הקב"ה גרסינן]:

ביב. חפירה ששופכין לתוכה כל השופכין לזוב חוץ:

כי נר מצוה וגו'. עי' בפרשת אמור בפרשה ל"א:

מצוה. צדקה קורא כן בלשון ירושלמי:

לכך נאמר כו'. שהתורה מאירה עינינו במה שהודיע אותנו שעשיית המצוה הוא כנר:

פסקה ג

קרוינין סבקין. מיני נרות הן:

פסקה ד

נתקו. משמע ע"י אחר וסתמא כמפורש ע"י הקב"ה כמה דאת אמר ויקבור אותו בגיא הקב"ה קברו והרי אלו שנים אחת בכהנים ואחת בלוים. כן פירש בעל העקידה ז"ל בפרשת תרומה:

פרק לז

פסקה א

סופרי הדיינין. נראה דצ"ל שוטרי הדיינין:

שבטי חביב. עיין במדרש קהלת בפסוק טוב שם משמן טוב:

קתליקוס. פירש הערוך שומר אוצרותיו:

אסטרטיגוס. פירש הערוך שר וחשוב:

גינוסיא. יחוס המשפחה:

ובני עמרם אהרן ומשה. ובאותה פרשה נמנו הכהנים ובפרשה שאחריה חזר והתחיל בני לוי גרשון קהת כו' ומנה הלוים ולא מנה עמהם אהרן ומשה הרי שהיה כהן:

איש האלהים. משמע איש מיוחד מקריב אשה ריח ניחוח לה':

פסקה ב

באותה מעשה. של עגל:

שזחה. לשון גיאות וגאוה:

פדגוג. אומן המגדל בני המלך:

[הדבר הזה למשה גרסי']:

קומיס פירש הערוך נגיד וסוכן נאמן על בית המלך:

דפוסא. לפי הענין הוא נשיא ודיין. ואולי הושאל מלשון רופילין שפירושו נשיאים:

סטרטיגוס. פירשתיו בסמוך:

פסקה ג

שתיגרו. נראה פירושו שזכה בו דרך קנין והוא מלשון תגר וסוחר:

פרוטיקאטור. נראה דצ"ל פראקוראטאר והוא מלי"ץ בלשון לטיין:

מותריו. מה שמותיר ממאכלו:

פסקה ד

תורה היתה לי כו'. ומה תרצה עוד די לך בגדולה זו:

אבדתי עולמי. בעניי דרש בעמלי ומלאכתי. וזהו העולם. כד"א את עניי ואת יגיע כפי. ושיעור הכתוב לולי תורתך על דרך שאמר הכתוב תורת משה שהיא שעשועי אז אבדתי עולמי קרי ביה אבדתי בחיר"ק תחת האל"ף:

שתהא גדול כו'. נתגדל עליו שתראה בזה ענותנותך. או ר"ל כשאתה תמנה אותו תהיה אתה גדול עליו שגדולתו תבא ממך ועל ידך:

תרומה לצד. לינתן לכהנים:

ומעשר לצד. לינתן ללוים:
[ה"ג נדב ואביהוא לצד ואלעזר ואיתמר לצד אלעזר ואיתמר נבחרו]:

פרק לח

פסקה א
למה כך. נתנה לו הכהונה לעולמים על שם כן יהיה דברי וגו'. וסיפיה דקרא לא ישוב כלומר זה יהיה כן לעולמי עד:

פסקה ג
על מה שעתיד. על מעשה עגל שעתיד אהרן לעשותו:
לכך נאמר גדולים כו':
[ה"ג חפציהם דבר אחר שעשה כו'. ואמאסאך גרסינן]:
אלו לא דיו. לא דיו התוארים הללו שנקרא בן דעת ובן תורה ומלאך אלא כו'. וכמו שאמרו חז"ל גדולים צדיקים ממלאכי השרת שנאמר כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל:

פסקה ד
[בנקיון וגו' גרסינן:
ישגו וגו' גרסינן]:
בכו והתפללו. וזהו ושובו:
רנו ליעקב שמחה וגו'. וכתיב בתריה בבכי יבאו ובתחנונים אובילם:
אלו ישראל. האי קדם דכתיב אלו ישראל שמחשבתן היא קדמה לעולם:
למעלן. כמו שדרשו רבותינו ז"ל כל המיצר לישראל כאילו מיצר כביכול להקב"ה שנאמר בכל צרתם לו צר. ואע"ג דכתיב לא באל"ף כבר אמרו בפרק כשם דלא כתיב באל"ף משמע גם כן כמו לו בוא"ו וגם במסורות איתא דקרינן לו צר בוא"ו:
צר לי. אסתר אמרה כן על עצמה ואויב לך לאחשורוש אמרה כן:
וכן אף שמיו וגו'. אף רבוי הוא לרבות שאף מן הארץ יעלה טל:
ויקח המן את הלבוש וגו'. ואיתא במדרש אסתר שהמן כפף קומתו לפני מרדכי ודרך עליו ועלה וישב לו על הסוס:
ונתן ה' וגו'. טעמו כאלו אמר כתיב ונתן ה' וגו' וכן לשון ספר זה בכמה מקומות:
אף כאן הוא אומר כו'. קרי ביה וזה הדיבור:

פסקה ו
דבר בשמים. כדמפרש ואזיל שהגביה לאברהם למעלה מן השמים:
ואחר רד"ו שנים. ששהו במצרים אבל מעת ההבטחה היה ארבע מאות ושלשים שנה:
את הצדיק. ר"ל אברהם:
כבר את יודע כו'. בתמיה:
הבט נא. ואין אומרים הבט אלא מלמעלה למטה:

פסקה ז
יבא קדוש. עיין עוד במסכת מנחות:

פסקה ח
פדגוג. אומן המגדל בני המלך:
[הכי גרסינן מה עשה המלך הלבישו]:
פורפירא. לבוש מלכות:

פסקה ט
על אודם היה כתוב כו'. ברבינו בחיי סדר לכל שבט אות אחת מן שלשה אבות אברהם יצחק יעקב א' י' י'. וכן אותיות שבטי ישורון. עד שבכל אבן ואבן היו כתובים ששה אותיות:

פרק לט

פסקה א
ואשלמה להם. כי תשא קרי ביה גם כן כי תשיא הרי שהם לווים מהקדוש ברוך הוא וצריכים לפרוע והקדוש ברוך הוא מעלה עליהם כאלו הלווהו. וזהו כי תשיא:

פרק מ

פסקה א
ה"ג נוטל משל לומר פרקו:
נוטל משל. מהקב"ה. לומר פרקו. בינו לבין עצמו וזה יותר מבואר בב"ר פר' כ"ד:
ארגליא. פירש הערוך כלי אומנותו:
שקפליות. ראש וכתר. עיין בערוך ערך קפל השני:
מהו הן יראת ה' וגו'. פירוש שכר היראה היא החכמה:

פסקה ב
[אלא גוזר גרסינן]:

פסקה ג
במלתין. נראה שהספר מפרש והולך זה מקום הנזם. ועוד יש לפרש במלתין אלו השינים הגדולים כד"א ואשבר מתלעות רשע ור"ל הלחיים. וכן נזם במקום הזה פירוש כמו הנזמים אשר באזניהם או זה מקום הנזם מלתא באפי נפשיה כלומר וזה תלוי במקום הנזם:
האיפה שלך. פירש הערוך עיקרו של דבר נקרא איפה:
שאמר דבר אחד. במה אדע:

פסקה ד
חמשה בבנימין כו'. כל אחת ואחת הוא שם עיר וחמשה עיירות נזכרו בפסוק זה. וצלע. האלף. וירושלים. גבעת. קרית. כך פירש רש"י ורד"ק בספר יהושע:
צנן גרס. צנן וחדשה ומגדל גד. הרי שלשה ומפני ששלשתן נדרשו על ירושלים כדמפרש ואזיל אמר שהיו לחלק אליהו:
הכי גרסינן בתנחומא שהיה צנה פירוש שעכשיו היא נתקלקלה וטפילה כדבר שנתקלקל מחמת יושנו אבל לעתיד יחדשו הקדוש ברוך הוא כך משמע בערוך ערך צנן שפירושו מלשון צננומות דקות תרגום ירושלמי צנונין דקיקין:
הכי גרסינן בתנחומא וכן הוא בבראשית רבה פרשה ע"א יוציא ומגדיד משתותן של עובדי כוכבים. פירש הערוך ורש"י מגדיד כמו גודו אילנא:
משתיתן. שרשם ויסודם מלשוי אבן שתיה כלומר יכרית ויערער יסודם:
בשעה שהקב"ה כו'. ויערשיה דרש נוטריקון ירעש יה:
הוא עומד. אליהו עומד ומזכיר כו':
[הכי גרסינן וראיה וגו']:
ואחר מות כו'. פסוק הוא בד"ה א' ב':
[הכי גרסינן מהו ואחר מות חצרון בכלב וגו' משמת]:
בכלב. נוטריקון בא כלב:
אפרתה. כמו לאפרת כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה:
[אל אפרת גרסינן. שמה אפרת גרסינן]:
פרים ורבים כו'. שהיא היתה אחת מהמילדות במצרים אשר החיו את הילדים כדאיתא בפר' שמות ובפירש"י שם ובפרק הרואה:
ותלד לו את חור. ד"ה א' ב' כתיב ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור וגו':

וראיה בן שובל. סיפיה דקרא של בני יהודה פרץ וחצרון וגו' שהביא בסמוך:
שקרא לו אומתו. ישראל קראוהו בצלאל ע"ש בצל אל היית שידע לכוון כל מלאכת המשכן. ובתנחומא גרס שקראה לו אמו:
ה"ג הקב"ה קרא לו ה' שמות:
ושובל. שובל נוטריקון שובך לאלהים:
חתיתו. פחדו ואימתו של הקב"ה על ישראל. וה"ג בתנחומא בהדיא חתיתו של הקב"ה על ישראל:
שאיחה. שחבר ותפר כד"א אין מאחין את הקרע. קורעין ולא מאחין:
אימתו. דרש אחומי כמו אימה שאין הברת החי"ת נכרת כל כך:
להד. אותיות הדל וזהו אהליאב משבט דן כדמפרש ואזיל:
הלחינות. תרגומו של השפחות:
ובני דן חושים. לשון שפלות ודבר חשאי וחלשות כמו חש בראשו וכן משמע בתנחומא. או ר"ל שאע"פ שהיה ירוד ושפל הקב"ה מחשיבו וכתב בו לשון רבים אע"פ שלא היה לו אלא בן אחד:
שלא יהו מבזין אותו. אהליאב או שבטו של דן. ובתנחומא לא גרס ליה:
[ה"ג בשני שבטים אלו נעשה]:
ממטה נפתלי. סמיך אסיפיה דקרא ואביו איש צורי חורש נחושת ודרשו חז"ל בפרק שלישי דערכין ואמר מר אמיה מדבית דן שנאמר ואתו אהליאב בן אחיסמך למטה דן חרש. ובתנחומא מסיים ובד"ה כתיב בן אשה מן בנות דן שהיה אביו מנפתלי ואמו מדן:
בצרו. נראה פירושו חזקתו ומנהג אבותיו ע"פ מה שדרשו בפ"ג דמסכת ערכין מפסוק זה שלא יניח אדם אומנות אבותיו:
בצרכן. חזקתכם ומעוזכם:
ולא בצרן כו'. מנהג וחוזק אבותיכם גם אותו אל תניחהו. כך נראה לפרשה והוא מגומגם:
עשה אותו בצרך כו'. ודרשו לשון צר והבי"ת לשימוש:

פרק מא

פסקה א

בזרוע. בגבורה לסמוך על מעשה וזכות עצמנו:
דבר ארורה. לשון של השקפה. ובתנחומא נתבאר יותר היטב:
והוא נותן זרע כו'. האריס נותן הכל. כן הוא בתנחומא:
אחד מחמשים. היא מדה בינונית בנותני תרומה:

לנו בושת כו'. אע"פ שלנו ואתנו הבושת עשית אתה עמנו צדקה. ובתנחומא לא גרס ליה: [ה"ג לקבל את התורה ולומר כל אשר כו']:

וחסר כלום. בתמיה. ולמה לו לכתוב שוב ויעשו נאצות גדולות:

חרופין וגידופין. כלפי מעלה כביכול. כך הוא בתנחומא:

דייך. ע"כ די היה ברעה שעשו ועוד הוסיפו להרע בהקריבם המן לפני העגל: [ה"ג ויורד ביום האחר גרסינן]:

פסקה ב

מעשה באכין רמאה וכו'. עיין כ"ז בויק"ר פ"ה ובפרשת ראה ובירושלמי פרק שלישי דמסכת הוריות:

לשני בקרים. דכתיב בבקר בבקר:

של כל אחד ואחד. דייק מדכתיב גבולך לשון יחיד והיל"ל גבולכם מלמד שאחר שקבל כאו"א מדת נחלתו היה מתרחב מאליו:

פסקה ג

ונתן לו מנה. המנה יותר מיוחד וחשוב מן החתיכה:

פיצטלין. לפי הענין פירוש חתיכה חשובה מאד וכן מוכח במדרש חזית סוף פסוק ישקני:

אלא מפיו. כלומר לא זו שיתן חכמה אלא אפילו דעת ותבונה הוא נותן:

שלשה דברים נתנו כו'. עיין עוד בב"ר פ"ו:

מנשיקות. תרתי משמע. שאמרו רצוננו לראות מלכנו ולשמוע מפיו הדברות:

שומעין לשוטה. בתמיה. וכי בשביל ששאלו כך היה צריך למלא משאלותם. ועיין זה במדרש חזית בפסוק ישקני. כך מצאתי הגירסא בילקוט תהלים בשם תנחומא:

פסקה ד

וענותך תרבני. וכי יש עניו מן הקב"ה:

אלא וה' עודנו עומד. שהרי הקב"ה בא ונגלה אליו שנאמר וירא אליו וגו':

תיקון סופרים. הכתוב מדבר דרך כבוד כלפי מעלה. ועיין לעיל בב"ר פר' מ"ט הארכתי בזה:

[משלמים לו גרסינן]:

דונטיבא. מתנה ופרס מבית המלך. כך פירש הערוך:

אנונות. גם כן פירש מנות מאכל ומשתה מבית המלך:

פסקה ה

לדבר אתו. משמע שניהם היו מדברים מדלא אמר לדבר אליו:

[ה"ג היה הרב אומר והוא עונה]:

כ"ד תכשיטין. הנזכרים בספר ישעיה:

עדות. שאינני טהורה:

פסקה ו

כללים. ככלותו לשון כלל הוא:

לחייו כאבן. נוחות דרש לשון לחיים. כלומר לסבול חרפות והכאות ומיעוט תענוג במאכל ובמשתה:

פסקה ז

אוי להם. אוי להם מעלבונה שהם עולבים אותה ואין מחשיבין אותה לעסוק בה תדיר. כן פי' רש"י פרק ששי במסכת אבות:

מעשה אלהים. בתנחומא מפרש כאדם האומר לחבירו מה מעשיך אכר נגר. כך כל עסקו של הקב"ה בתורה וכן פירש"י. ולפיכך מי שאינו עושה כן נזוף ממנו:

באו שש. עיין בפירש"י בסדר זה ובפרק ר' עקיבא נראה השטן הראהו כן. וזהו כי זה משה שהראו כן באצבע. כך מפורש בתנחומא ובשבת פרק ר"ע:

קציעי צואריא. קטיעי וכרותי צואר שאין אתם זוכרים את הראשונות:

ויבן כו'. מדלא כתיב ויבנה מזבח. וכן דרשו אצל ויבן את הצלע. ויבן נח מזבח. וכן פירש רש"י שם. ועיין זה במדבר רבה פר' ט"ו:

[בקשו לבנות גרסינן]:

אין כבודו כו'. שאני כהן גדול:

לאחר. לשון עיכוב ואיחור:

מנגח אותם. כלומר עלה בחזקה ודחה אותם. וע' לקמן פ' מ"ד ובפ' עקב ובמדרש חזית בפסוק הנה מטתו. ובמדרש קהלת בפסוק שבתי וראה. ובפסוק ושבח אני את המתים:

פרק מב

פסקה א

נשיאים ורוח וגו'. סיפיה דקרא איש מתהלל במתת שקר:

בארך אפים וגו'. סיפיה דקרא ולשון רכה תשבר גרם:

שהיה קול. כלומר קול שראוי לקרותו קול. קול הדר ומשובח:

על הכל. שאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ומצאתי מוגה על הקול ואין צורך:

ויענו כל העם יחדו וגו'. גרס וסיפיה דקרא נעשה (ונשמע):

פסקה ב

למעלה כתיב לך רד. לשון כעס כדלעיל:

כשיהיו בניך כו'. מוסב על יעקב כלומר אם יהיו צדיקים כמוהו יעלו ואם לאו ירדו:

נשמע לו. היינו שומעין לו:

פרוזבוטים. שלוחים:

איקונין. צורת תמונת המלך:

אמר לו המלך כו'. שיחזור לו לאחוריו כי עמו אשר שלחוהו סרחו ומרדו במלך:

[אתה והם בירידה גרסינן]:

פסקה ג

ושיחור. גחלים שכבו:

ונוטל השיחור. בתמיה:

עמנו היה עסוק. לגאלנו ממצרים:

זה אלהיך. העגל:

אלה. לשון רבים בכל מקום:

פסקה ד

לחמא. ולחומם פירושו ובשרם:

פשפש. פתח קטן:

קום רד מהר מזה. משמע רד מהר מפתח הזה אשר אני מראה אותך:

מאחז כו'. עיין כ"ז בפרק ר"ע:

פסקה ה

רד. לשון רידוי ומרדות:

והיכן אתה מוצא כו'. עד לך רד במה שאמר לו לך רד אתה מוצא שאמר לו כך:

מכן. מכאן:

אין סליחה. משה אמר בלבו ודאי שוב לא יהא להם סליחה:

בטטראמילין. ע"ל בפר' שמות פר' ג' פירשתיו. [ועי' בפירוש הרמב"ן בפר' זו וברבינו בחיי בפר' שמות]:

קהל העגל. הם המענים ישראל בעמל ורעות רוח:

הראיה שכאן. דכתיב ראיתי העם הזה וגו':

פסקה ז

סריות סרחוניות. ועיין במדרש איכה בפסוק סורו טמא. או יש לפרש קוצים כד"א כקול הסירים תחת הסיר:

לא עשו. לא עכבו במחשבתם הטובה:

פסקה ח

לא היה לכם לסרוח כו'. כאשר עלתה בדעתכם לחטא. וכי לא היה לכם להמתין עד יום ג' או יום שני שמא ביום ראשון בתמיה:

בה' אלהיכם חטאתם. באותו דבור הנאמר בכבוד המקום:

אלא בשלי. באותו דבור שצויתי בו על אלהותי ואדנותי:

אחד. פירוש הטוב והמיוחד שבכולם. כמו אחד העם וכ"ז במ"ר פרשה ז':

לנבואתו. הוא נזקק ולא לנבואת חבירו:

וכל שהיה כו'. וכל נביא שהיה מתנבא והטוב להגיה וכל שהיו מתנבאים:

אלא במה שצויתי אתכם. בתמיה:

אי שמים. צעקה וקובלנא בלשון תימא:

בוסרת. סרבנית וסוררת בוסר לשון קיוהא כבוסר הזה שלא נתבשל כדי צרכו ויינו חמוץ:

מעביר ה'. מסכה נוטריקון מסך ה"א כלומר מסך המעביר חמשה חומשי תורה:

משתי בישתא כו'. משתה רעה מסכתם לדורות. ודרש מסכה לשון מסכה יינה. או ר"ל אריגה רעה ארגתם לדורות ומשתי לשון שתי וערב כד"א המסכת דשמשון תרגם עם משתיתא:

לשון סרדיוטין הוא כו'. סרדיוט הוא מנהיג ומושל בכל מקום והוא נוטריקון שר ההדיוטים ור"ל מסכה הוא לשון מנהיג ומושל כמו נסיכי מדין. והמה לא רצו העגל לאלוה אמת רק למנהיג ומושל כמו שכתבו המפרשים הקדמונים ז"ל ובזה היה מרפא אותם וחס עליהם:

פסקה ט

שלשה חצופין. במסכת ביצה (פי"ט) [צ"ל א"צ] מוסיף עוד י"א עז בבהמה דקה וי"א אף צלף באילנות:

או יהודי כו'. הוא עז כנמר ומוסר נפשו למיתה על קידוש השם יתברך:

ולואי ליהני. מי יתן יועיל שלא ישובו לכסלה הרי שהיו בחזקת קשים לפנים:

[ומתחיל לבקש גרסינן]:

הקיטון. חדר קטן:

פדגוג. אומן המגדל בני המלך:

[ה"ג כך אמר הקב"ה למשה]:

פרק מג

פסקה א

דבר קשה. כלומר ענין קשה הוא על הלשון לאומרו כביכול משה רבינו עליו השלום חטף בזרוע הלוחות מידו של הקב"ה. וכ"ה לקמן ע"ב:

סונקתדרו. פירש הערוך שר היושב תדיר עם המלך בקתדרא פירוש כסא מכובד:

ולא עשה. לא עכב להיות לו די בזה אלא גם בא לחתום גזר דין:

עם הסירסור. ע"י הסרסור. סרסור אמצעי בין המוכר והלוקח:

וקלקלה. ופירוש הלך הסרסור לעשות שליחותו ולקדשה ובעוד שהוא הלך קלקלה היא עם אחר:

שאלו היו רואין. ישראל את עונש העובדי עבודת כוכבים לא היו עובדין לעבודת כוכבים וכך המליץ עליהם לפני הקב"ה:

בקלות ראש. כלומר דרך הפקר דוגמת מה שאמרו חז"ל בפ"ק דשבת חזינא לרב כהנא כי איכא צערא בעלמא שדי גלימא ופכר ידיה ומצלי אמר כעבדא קמי מריה ודרש ויחל לשון חולין ודרך הפקר:

פסקה ב

וריצה אותם כו'. דרש ויחל לשון מחילה:

פיחה. הבערה וגחלים בוערות כן פרשוהו המפרשים:

אוקיא. משקל קטן:

[ה"ג ישיבו אף זה משה שהשיב]:

פסקה ג

חלוי. מתיקות כד"א חורפיה מחליא ליה:

אמור כך. פירושו הקב"ה אמר למשה כה תאמר כשתרצה להתפלל וכדלקמן:

עשה את המר כו'. כלומר מחול נא חטאתם והניח מרירת הרוגז. [וכל זה מבואר בפר' עקב]:

היה הדבר מסורת כו'. כלומר היה שומר את הדבר בלבו:

ולא עשה. כלומר לא עכב אלא מיד כשבאו כו':

[ה"ג רבש"ע] בקשת. פירושו לשון תמיה:

חלי מרירתן. פירושו המתק המרירות כמו שפירש לעיל:

פסקה ד
[שיקבלו אחרים הוראתו גרסינן]:
קתדרא. כסא של כבוד:
איסטליסטקין. לפי הענין המה שרים חשובים ובקשתיו ולא מצאתיו:
[קרבית על חד מן קאמייא גרסינן. ופסוק הוא בדניאל סימן ז']:
אמר לפניו תהית. פירוש נחרטת בעצמך לשון שאלה כדאמרינן כדו תהית:
אתמהא. כלומר דרך שאלה אמר לו כן:
איש האלהים. כלומר אדון ורב כד"א איש נעמי איש האדמה:

פסקה ה
שלא נעשה בהם דין. כלומר שלא יעשה בהם דין:
אתמהא לי הוי ויחל משה וגו'. כלומר תמיה וחס לי ודייק סיפיה דקרא דכתיב ה' אלהיו רמז למה שאמר לו הקב"ה אנכי ה' אלהיך:

פסקה ו
בעמך. באותן שאמרת לי עמך הם ועתה מה איכפת לך מהם:

פסקה ז
מגפפת. מחבקת ומנשקת:
דלפקי. פירש הערוך כלי עץ שנותנין בו כלים של יין עץ ואבן:
המבוי עשה שלו כו'. כלומר המבוי מוכנת לתרבות רעה שהיא שוק של זונות. וכן האומנות שכל ענינו עם הנשים וכל אחד עשה את שדרכו לעשותו:

פסקה ח
קאקגריסין. קאלוחסין. לא מצאתי פירושם ולפי הענין הראשון רע והשני טוב:
בייא. צרה ולא במשפט:
[ה"ג בעבד רע אמר ליה]:
ראה ראיתי. שתי ראיות וכדלעיל פרשה ג' ופרשה מ"א וזהו קולו של עגל זה שכתוב ואת צעקתם שמעתי זהו צעקת קול שצעקו על העגל והיינו קול ענות וכדלעיל ריש פרשה מ"א:
[מתבוננים בי גרסינן]:
בקרוכין שלי. ופירושו במרכבה שלי:
טטראמולין. עי' בפירוש הרמב"ן בפרשה זו [וברבינו בחיי פרשת שמות]:

פסקה ט
התהות. החרטה כמה דאת אמר כדו תהית ולשון והנחם קדרישׁ:

פרק מד

פסקה א
[**מפרנס** כל אותן הדעות גרסינן]:
מפרנס. מסדר ומפרש הלשון ידוע כדאת אמר פרנסת הארון לארכו פרנס אותו לרחבו בפרק קמא דבבא בתרא. [ודוגמתו לקמן סוף פרשה מ"ד]:
כל אותן הדעות האמורות. כל הדרשות שנדרשו על פסוק זה. ועיין בב"ר פר' מ"ח ובויק"ר פרשה ל"ו [ובמדרש תהלים ובילקוט מזמור פ']:

פסקה ב
על עצמו אמרו. מן החיים וגו' אמר שלמה על עצמו:

פסקה ג
שלא תנקה. גרס:
[ה"ג מתנקה מעונותיך ורשע אתה כו'. ועי' בויק"ר פ' ל"ו]:

פסקה ד
חי מרי. לשון שבועה בחיי המלך:
מתריס. לשון חוזק ועיין בערוך ערך תרס:
שהפקיר אביה אצלך. גרסינן:

פסקה ה
לשריפת בניו. במקום שריפת בניו:
[הריגתו להריגת בניו גרסינן]:

פסקה ו
חיים הם המתים. לע"ל ודרך שאלה אמר כן:
נעשית מין. בתמיה וכי אתה צריך לשאול על זה ועיין כל זה פרשת עקב [ולעיל סוף פרשה מ"א] ובמדרש קהלת פסוק ושבח אני את המתים ובפסוק שבתי:

פסקה ח
[להשיב חמתו גרסינן]:

פסקה ט
הנחתם בג'. ג' אבות:

[ה"ג איזה עדות]:
כך על בני. תכעוס ג"כ עליהם לעתיד:
ברית הראשונים. פירוש ברית של הראשונים כלומר שכרת עם הראשונים ואלו השבטים דאלו האבות כבר כתיב וזכרתי את בריתי יעקב וגו':
תהיתי. נתחרטתי:

פסקה י
[לא כך נשבעת גרסינן: ואעשה אותך לגוי גדול גרסינן]:

פרק מה

פסקה ב
זינאות. פירש הערוך חגורות:
פורפיראות. בגדי מלכות חשובים:
האמרת. לשון בגד כמו שדרשו חכמינו ז"ל בצע אמרתו בזע פורפירא דיליה. על פי מדותיו תרגום על אמרא דלבושא:
באותה שעה. שאבדו העדי [כדלקמן ע"ב]:
הימנון. שבח כמו יחי אדוני המלך והרבה תמצא בספר זה ועיין בערוך ערך הומינא:
פנים אל פנים. משמע פני הרצון יהיו נגד פני הכעס:
אם חלאים הם. ואומר חלותי בלשון ניחותא תנחומים אלו מדבר אני על לבי שהם חלאים ויכולין להתרפאות:
[ואין לשון חלותי גרסינן: ה"ג במדרש תהלים לשון יוני אפס הניח לכך כו']:
מזגין רותחין. בתמיה מוזגין כוס משקה רותח ורמז לרתיחת הרוגז:
שכעסת עליהם. והרי התפללתי עליהם ולא הועיל:
שוב אל המחנה. ושב אל המחנה קרי ביה ושוב אל המחנה הכי איתא בתנחומא:

פסקה ג
[ה"ג אחה מוצא וידבר ה' אל משה ויאמר ה' אל משה. וכן אחה מוצא ויאמר משה אל ה' וידבר משה אל ה' משל כו'. וכן הביאו בעל העקדה ז"ל בפרשה זו. ועיין מזה בתנחומא בפרשת ויקהל: ה"ג כך וידבר ה' אל משה כו' כדלעיל]:
לגיון. חיל:
סגנוס. לפי הענין דגל המלך. ועיין ערך סגנה:

פסקה ד
מה רואה בו. יולדתו כמה גדולה היא רואה כו':
שהוא באהל. הוא ישאר תחתיך פרנס עליהם לא ימיש מתוכו וכן הוא בתנחומא:
בת המלך. רמז לישראל שהם בת להקב"ה כד"א לא זז משם עד שקראה בתי שנאמר שמעי בת וראי:
שאין אתה יכול להניחם. מפני רוב החבה ובתנחומא מפרש יותר:

פסקה ה
מוטב שיאמרו עלה כו'. וזהו על ידי שהרחיק ישיבתו ממקום הראוי לו מפני הענוה ועיין בויק"ר פ"א:
[כשנגלה עליו גרסי']:
טירון. עי' לעיל בפ' שמות ריש פר' ג':
בא אבי. לשון תמיה וכי בא אבי ממצרים:
בשכר ויסתר וידבר כו'. סיפיה דקרא פנים אל פנים נגד ויסתר משה פניו ועיין לעיל פ"ג:
וייראו מגשת. עיין לקמן בויק"ר פר' כ':
כבוד גדול עשה משה כו'. עיין לעיל פרשה ג' מהו הכבוד:
[ואביהוא גרסינן]:

פסקה ו
לאתרי. למקומי:

פרק מו

פסקה א
אי להם. אוי להם:
שנאמר וארא כו'. אדלעיל קאי רק שהפסוק בנתינת טעם לשבירת הלוחות שלא מרצונו נעשה רק שהיו כבדים עליו. ועיין בפרשת עקב ובתנחומא פרשה זו:
[לישראל עמידה גרסינן]:
שפנה. כלומר הפנה והסיר ולשון ויפן קדריש:
חטייה. חטא שלהם. [ה"ג לקמן פרשה מ"ז ובתנחומא פר' אמור תשעים ותשעה חלקים ועיין זה במדרש קהלת בפסוק עת ללדת]. וכולהו כמו שהם נדרשים במדרש קהלת:

פסקה ב
אבני קדש. אלו ישראל:
[ה"ג כנוס אבנים פסל לך הפסולת כו']:

הפסולת כו'. שהלוחות נחצבו ממחצב של סנפרינון שהראה לו הקב"ה בתוך אהלו כדאיתא בתנחומא ובפרק אין בין המודר והפסולת שפסל עכב לעצמו. ועיין בקהלת בפסוק שבתי וראה:

שיטול כו'. כלומר שמשה יטול אותן פסולת:

למה. למה נטל משה אותן פסולת. הפסולת מה שנסתת ונפסל מהן וכן משמע במדרש קהלת בפסוק שבתי וראה ובפסוק גם במדעך:

פסקה ג

זה אחד מג' דברים. בפרק ר' עקיבא לא חשב שפירש (מאהל מועד) ומונה שהוסיף יום אחד מדעתו בשלשה ימי ההגבלה ובאדר"נ חשב ד' דברים שלשה אלו המנויין פה והרביעי שהוסיף יום אחד מדעתו:

פה אל פה כו'. ורשב"י למד מכאן שהקב"ה הסכים על ידו כדאיתא בפרק ר"ע וא"ת א"כ מנא ליה שעשה כן מדעתו דלמא משום צווי ואתה פה עמוד עמדי עיין בתוספות פר' ר"ע:

[ה"ג נאמר לו]:

פה אל פה. כלומר שנאמר פה אל פה אדבר בו והתם קאי על פרישתו מן האשה ובמדרש תנחומא לא הביא פסוק זה:

[ה"ג לא היה מדבר עמי עד שקראני]:

אהל מועד. קדושתו היתה כל ארבעים שנה:

אחוזים בידיו. לעכבו שלא לשברם:

פסקה ד

[ועתה ה' אבינו גרסינן]:

ארכיאטוס. ראש השרים:

סמדרקוס. לא מצאתיו ופירושו לפי הענין הוא שפל אנשים כמו סרדיוט:

קירי. אדון:

[ה"ג קירי מרי]:

איקונין. צורת דמותו:

ואין אתה מסלק ממנו החטייא. החטא כלומר יצר הרע המחטיא את הבריות:

ואשר הרעותי. עיין עוד מזה במסכת סוכה בפרק החליל:

העבירהו. יצר הרע:

סנקליטוס. חכמים היושבים על הדין:

שהוא אומר. ישראל אומרים ויש גרסינן שהם:

ולא זנה. העבודת כוכבים אינה זנה ומפרנסת את עצמה והיאך היא מפרנסת את אחרים לפי דבריהם:

עמך. ולא עמי:

[ה"ג שנאמר למה ה' יחרה]:

פסקה ה

להראות אב. להיות נראה כמו אב:

[אמרו לו לך אנו מכירים גרסינן]:

פרק מז

פסקה א

אמרה. הקדוש ברוך הוא אמר את התורה:

פסקה ג

הלואי. ומי יתן שאתרצה שאתן בו ידי:

גמיסקום. עיין בערוך ערך גמס ופירושו כתובה:

בזכותך. לך פירוש בשבילך כמו אמרי לי אחי:

דבר דברים כו'. לשון חוזק הוא כד"א דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות:

ועליתי. לשון עילוי פי' הגבהתי אתכם:

אתה מלכם. עם משה היה מדבר שהיה מלכם של ישראל:

פסקה ה

אזלת לקרתא כו'. אם אתה באת לתוך עיר צריך אתה לילך במנהגה:

ראשון ראשון. מאכל ראשון ראשון היה מסתלק:

בכה ר' חייא כו'. עיין בויקרא רבה ובמדרש חזית בפסוק אם יתן איש שכך אמר לו רבי יוחנן על שלש וארבע שדות וכרמים ועל כן בכה:

[מלחמה של תורה גרסינן]:

ופושט. וחוזר עליה עד שהיה פשוט ורגיל בפיו וכן הוה במעשה דר' עקיבא שקראוהו לברך בתורה ולא רצה וזה לשונו אין אדם רשאי לומר דבר בצבור עד שיפשוט אותו שנים או שלשה פעמים בינו לבין עצמו ע"כ כך הביא התניא:

ביום ובלילה. כדרבנן דלקמן ומאמר זה צריך עיון נגד הגירסא שבויקרא רבה פר' י"ט ובמדרש חזית בפסוק ראשו כתם ובילקוט סוף משלי:

דשחרין. יש לפרש לשון שחרות כלומר בתחלת הלילה:

ודקרין. נגד אור היום לשון כי קרן עור פניו. עיין בערוך ערך דקרן והכל הוא בלילה. [ומאמר זה הוא בויק"ר פרשה י"ט. ובמדרש חזית בפסוק ראשו כתם ולא גרס ליה]:
המשנין. הלומדין משניות לדרדקי דבי רב. [מלחמה של תורה גרסינן]:

פסקה ו

שהראשונים והאחרונים. וכמו שציירם הרבי יעקב בן חביב בספר עין יעקב במסכת שקלים ועיין שם כל המאמר הזה ובירושלמי פרק ששי דשקלים:
ושני לוחות העדות. משמע שכל אחד ואחד היה עדות בפני עצמו ואם היו חמשה על לוח זה וחמשה על לוח זה לא הוה לא לומר שני לוחות העדות ששניהם יחד היו עדות אחת:
והכתובים. הכתב שהיה בתוך הלוחות היה טוען הלוחות ונראה דדרש ומשה לא ידע על ראש הפסוק ושני לוחות העדות בידו ומשה לא ידע כלומר לא הרגיש משאן:
מן המערה. שנתן הקדוש ברוך הוא ידו עליו כן פירש רש"י בסדר זה:
עד שהיה כותב את התורה. שנאמר כתב לך וגו':

פסקה ז

לתיסומן. נראה פירושו שומר וממונה על אוצר המלך וסימא ידוע שהוא אוצר:
[ה"ג] מדוד לך דינרי וכו'. וקבע לו זמן עד מתי שימדוד לו ולפיכך הרע לו לאכול ולישן:
[ה"ג] שהיו בכתב אבל כו'. והא דכתיב כתוב לך הוא היתר שרשאי לכתבו לא צווי:
כיון שידע משה. דניתוסף לו על הדברים הראשונים:

פסקה ח

[ה"ג כימים הראשונים וכתיב ואשב בהר כו'. עד ואשב בהר בשעה כו']:
למוד תורתך. כלומר על התורה שכבר למדתיך שכבר נקראת תורתך:
יביע אומר. וסיפיה דקרא ולילה ללילה יחוה דעת. שבלילה יחוה ויכונן דעתו להרגילה היטב על מתכונתה. ועיין מזה בשוחר טוב מזמור י"ט:

פסקה ט

[יעמדו אבותיהם עלינו גרסינן]:
לי צוית. עי' עוד לעיל פ' מ"ג:
כתב לך וגו'. לך פירוש בשבילך וכדלעיל:

פרק מח

פסקה א

מקיטון. חדר קטן לפנים מן הטרקלין שם יושב המלך ומשתמש בשמן ערב ובמדרש קהלת יש תוספת ועיין שם:

הלמין. חוף הים נקרא למין מקום שהספינות פורשות שם לים:

[באיזה פרק גרסינן]:

ומה ימים. איך יהיה הימים אם בהשקט בלי נחשולים או בנחשולים. ובמדרש קהלת גרס כמה ימים וכמה רוחות:

מונין לו למיתה. מונין כמה שנים הוא משנולד ושנתקרב ליום המיתה ומשמת מונין כמה שנים הוא שמת ושנתקרב ליום התחיה לעולם הבא. ועיין לקמן במדרש קהלת הגירסא יותר ארוכה:

פסקה ב

א"כ יאמר קדוש. א"כ מאחר שאין לו דמיון יאמר האומר בעל כרחם קדוש הוא אלהינו:

בזכות מי כו'. והכי קאמר קרא מי ברא הכל בזכות אלה ואלה בזכות מי ואלה שמות בני ישראל בזכות מי כו':

מדכרין ומניחין. לפעמים מזכירין את האדם והוא נחת רוח לו שאומרים ינוח בשלום על משכבותיו ונחת רוח הוא לכל בני משפחתו. ובמדרש שמואל גרס מדכרין ומשבחין. ועי' לקמן סוף פ' אמור:

מדכרין ומשחקין. לפעמים מזכיר הכתוב את האדם ואומרים עליו ימח שמו וישתחקו עצמותיו:

[ה"ג מדרכין ומניחין פקוד את בני לוי מדרכין ומשחקין עכן וכו'. ועיין לקמן סוף פרשת אמור]:

פסקה ג

דוכסים כו'. מיני שררות חשובים:

והרגוהו. עיין לעיל פרשה מ"א:

ולא זה בלבד. לא בצלאל בלבד נתמלא רוח אלהים:

[ולא בבני אדם גרסי' ופי' לא בבני אדם בלבד]:

בהמה. בהמה כתיב:

פסקה ד

שנקראת אפרת. ככתוב בד"ה א' ב' והביאו למעלה פ"מ:

[ובשלשה דברים הללו נבנה גרסינן]:

רוח חכמה. כלומר החכמה באת לו מן רוח אלהים וכדלקמן:

[ה"ג ותהי עליו רוח ה'. ופסוק הוא בספר שופטים סימן ג']:

רוח היא באנוש. סיפיה דקרא ונשמת שדי תבינם:

פסקה ה

ואשליכהו באש. ונתפחמו כדלעיל פר' מ"ג וזהו פחם:

ורפא את המכה. סיפיה דקרא ואני בראתי משחית לחבל זהו בצלאל שרפא אותם וחבל עון העגל בעשיית המשכן:

פסקה ו

[הניחה לי וגו' גרסינן]:

פרק מט

פסקה א

מים רבים כו'. עיין בבמדבר רבה פרשה ב' ובמדרש חזית מאמר זה קצת בסיגנון אחר:

פסקה ב

רגמתם. לשון ארגמן:

פרק נ

פסקה א

פתח דבריך כו'. עיין כל מאמר זה בב"ר פ"ג ובבמדבר רבה פרשה ל"א:

דימוסין. פירש הערוך נדבך של אבנים:

פתח בארון. שבו היתה מונחת התורה שנקראת אור וארון גם הוא לשון אור:

פסקה ב

מהו ויבן. שהיה לו לומר ויבנה וכן דרשו ויבן ה' אלהים את הצלע וכל מקום דכתיב ויבן:

ומטיבן. היו מחזירים למוטב:

אין כבודה. שתהא התורה מונחת בלי כלי:

פסקה ג

הדור היה מר. כלומר רעים במעשיהם והאי כי מרים הם שב אל הדור ההוא:

הררופני. פירש הערוך עשב מר וסם המות הוא לבהמה:

עקרי תאנה כו'. מרים הם:

וממכותיך ארפאך. סיפיה דקרא כי אעלה הוא:
אלא לבתולה. הרי שחזר בו מה שקראה זונה לומר בתולה היא:
וישב ישראל בשטים. נקרא שטים ע"ש שהיו שם עצי שטים הרבה:

פסקה ד

ושנו רבותינו כו'. משנה הוא בסוף מסכת שקלים ועירבוב משניות יש כאן וחסר ויתיר ולא היה בה קשר אינו כתיב במשנה במסכת תמיד פרק ראוהו אחיו ובפרק גיד הנשה לא גרס ליה. ועיין עוד בפרשת במדבר ותמצא הגירסא בשינוי קצת:
[ה"ג מטבילין אותה והכהנים יורדין]:
ומטבילין אותה בחוץ ועולין כו'. מיירי כשנטמא באב הטומאה שאז היו מטבילין אותה בחוץ כו'. וכן פירש רש"י בפרק גיד הנשה ובסוף פרק הרואה. ובמסכת תמיד פירש רש"י שא"א שלא תהא נדה אחת מן הנשים האורגות. ועיין שם בתוספות:
ואח"כ עשה את הארון. סדר הצווי קחשיב אבל במעשה עשה הארון קודם כדמפרש ואזיל:

פסקה ה

[ביותר לא קיפח גרסינן]:
אלא יונתן כו'. נראה שגם יחזיהו נתן נפשו כמו יונתן אלא מפני שיונתן כתוב ראשונה נקטיה:
[פרסמו גרסינן]:
הערוכה. הגיהנם שנאמר ערוך מאתמול. ובעקידה ריש פר' ויקהל מביא מדרש זה באורך שמביא ראיה מן הפסוקים על כל חלוקה וחלוקה והשלחן הוא נעשה ג"כ במערכה ויכפר על מערכה מול מערכה:
ניתנה בתוכה. וצפונה שם ולכן יזכו אל מה רב טובך וגו':

פרק נא

פסקה א

היו מתברכים כו'. נראה שהברכה היא שמלאכת הנדבה היתה מספקת למלאכת המשכן וכליו בלי תוספת וחסרון כגון הכסף לאדנים ומן האלף ושבע מאות כו' עשה ווים ולא היה אחד גדול מחבירו כמלא נימא ולא חסר ויתר אחד מן השיעור הראוי. וכן התכלת וארגמן וכל מלאכה מה שאי אפשר לכוונו אם לא בברכת הש"י שאין בו לא

תוספת ולא חסרון שכל יתר כנטול דמי. והא דכתיב והמלאכה היתה דים וגו' והותר. עיין לקמן ויתבאר:

פקד. אין כתיב כאן ע"ד עבר שמר ויהיה פירוש הוא בעצמו פקד ואין אחר עמו:

[ה"ג אלא אשר פקד על פי כו']:

אשר פקד. הפ"א בקובץ שפתים כמו ותקח האשה ע"י אחרים:

ע"פ משה. פירושו ע"י משה ביד איתמר שקבל החשבון ממנו:

פסקה ב

[ה"ג ולא יחשבו את האנשים]:

הכסף מהן וגו'. וסיפיה דקרא כי באמונה היו עושין והראיה היא שאותן שבימי יואש היו שנים דכתיב האנשים והיו נאמנים בעיניהם כדכתיב כי באמונה היו עושים. ולכן לא היו מחשבים אבל משה ראה עצמו יחידי ולכן קרא לאחרים שיחשבו עמו. [ובילקוט ובמדרש משלילא גרס ליה:

שהיו עושין גרסינן]:

שהיו עושין באמונה. פירושו כיון ששנים היו מסתמא עשו באמונה. וכמו שלמדו חז"ל מכאן פ"ק דב"ב שאין לחשב עם הגבאים:

שנו רבותינו. פרק ג' דשקלים. בפרגוד חפות [גרסינן]. ופירש רש"י ז"ל חלוק ששפתיו כפולים ויכולין לטמון שם מטבעות:

ה"ג במשנה פרק ג' דשקליס שאם יעני יאמרו מעון הלשכה העני ואם יעשיר יאמרו ממעות הלשכה העשיר שאדם כו':

[ה"ג מיד ויבואו כל איש וגו' לכמה ימים. והכי מוכח בילקוט]:

לשני בקרים. שנאמר בבקר בבקר:

משכן לעדות. לארון ולפרוכת. וכן הוא בילקוט משכן לדברות שהם עדות בין הקב"ה ובין ישראל:

פסקה ג

שנתמשכן כו'. חרב שני פעמים ע"י עון ישראל. וכמו שפירש"י בסדר זה וקרי ביה משכון. ועי' לעיל פרשה ל"א:

[ה"ג זהו שאנשי כו']:

פסקה ד

מהו העדות. כיון דלא דרש ליה על ארון ופרוכת כדלעיל:

עדות הוא כו'. כדמפרש לקמן וכמו שפירש"י בסדר זה:

שנתמנה כו'. שמשה נתמנה ונצטוה על מלאכת המשכן ולא עשאו מדעת עצמו שהרי השרה שכינתו במעשה ידיהם:

[ה"ג אינו חוזר עליך עוד]:

כבדי. לשון מכבדין את הבית:

הריני מפוייס. כלומר נתקררה דעתי ודי לי אלא כו' [מקדש וגו' גרסינן]:

פסקה ה

כך תעלה כו'. יחשב בעיניך כאילו עשו כל זה לעצמך שהרי אלו היו יכולין כו' ולעובדי כוכבים מצרף הקב"ה מחשבה רעה למעשה:

ועל מה כל אלו וכו'. ה"ג בנחלתך וגו'. וסיפיה דקרא טמאו היכל קדשך:

על ידי שנתמשכן כו'. וזה שמסיים שם אל תזכר לנו עונות ראשונים כו'. הרי שהודה שבעבור עונותינו באו כל אלה:

אנדריאנטוס. צורת המלך בנוי על כותל אבנים וה"ג הערוך ויש גורסין טיאטרוס והוא היכל המלך:

[מפיל את הבסיס גרסינן]:

מוסרותימו. אלו ישראל שנתקשרו בהקב"ה והקב"ה בם שנאמר מלך אסור ברהטים:

[הוי אלה גרס:

פסקה ו

ה"ג ע"פ משה שנאמר אשר פקד]:

לא עשה. לא עכב במחשבה זו ולא נתיישב בדעתו בזה אלא אחר וכו'. או י"ל לא עשה כלום ולא דבר מאומה משנגמרה כו'. [ה"ג וה' וע' שקל מה שעשה וכו']:

מי גרם לו. שנתפייסו ישראל ויצא מידי חשדן וכדלקמן ע"י כו':

[ובילקוט לא גרס ליה:

ה"ג ולמה אמר להם ומה היו אומרים גרסינן]:

היו אומרים חמי קדל כו'. פירוש אחד אמר לחבירו בא וראה צוארו של בן עמרם כמה הוא שמן כל זה הוא ממה שלקח משלנו:

אין אתה מבקש כו'. ויפה עושה שלוקח משלנו ובין כך ובין כך האמינו שניהם שלקח משלהם. וכעין זה איתא בירושלמי פ"ג דמסכת תרומות ובמסכת שקלים בפר' אמר להם הממונה:

פסקה ז

שהם יגיעים כו'. כשהם יגיעים בה ינצלו מדין גיהנם וכדמפרש ואזיל וזהו העדות שהתורה מעידה:

[ה"ג הראה הקב"ה התורה והגיהנם והקרבנות וכן הוא בב"ר פרשה מ"ד ובילקוט תהלים]:

זו תורה וגיהנם. תנור זה גיהנם כמו שנאמר אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלים ודרשו חז"ל על הגיהנם ועשן ולפיד אש זה התורה וכדמפרש ואזיל. ועיין בילקוט לך לך:

[ה"ג מלכיות מניין שנאמר אימה זו בבל]:

שנאמר איום וגו'. וזה נאמר על הכשדים שהם בבליים ובילקוט פרשת לך לך גרס אימה זה בבל שנאמר ואתמלא חימה דרש אימה כמו חימה בחילוף אותיות אחה"ע:

[הכי נרסינן אמר רב הונא בשם רב אחא וזקן אחד בשם רבי עמד וכו':

הכי גרסינן לראשינו שעבדתנו:

שעבדתנו. שעבדתנו במלכות בבל שבבל נקרא אנוש ובילקוט תהלים גרסינן הרכבת אנוש לראשינו הרכבת עובדי כוכבים לראשינו:

הכי גרסינן שעבדתנו כגלות באנו באש ובמים זו גיהנם:

ותוציאנו לרויה. מן הגיהנם במה שהרכבת עובדי כוכבים לראשינו]:

פסקה ח

מהו אלה כו'. נראה דסבר אלה הוא לשון חוזק וקיום עולם וכמו שכתב רבינו בחיי פרשת בחקותי:

סטטיונר. פירש הערוך שליט ומושל:

זוניאות. פירש הערוך אזורות וחגורות ועיין לעיל פרשה מ"ה. סיני לשון שנאה בחילוף אותיות זשסר"ץ והוא לשון קצר:

שהרגו. לחור ועיין לעיל סוף פרשה ל"א:

לתיטרון. פירש הערוך שחוק וקלות ראש:

[הכי גרסינן דייך כך ישראל:

הכי גרסינן] אמר הקב"ה לישראל בשעה:

[וכיונים גרסינן]:

פרק נב

פסקה א

שהביאו לו המשכן. תובל פירוש הבאה:

פסקה ב

שהיית מתגאה כו'. בוידוי עונות שנה שעברה שכבר התוודה עליהם אשתקד:

[ה"ג ע"י בן עמרם א"ר יוחנן כו']:

ה"ג עד ג' חדשים עשאוהו וג' חדשים קפלוהו:

ששה חדשים כו'. שהרי כשירד מן ההר ממחרת יום כפורים צוה על מלאכת המשכן כמו שפירש"י פר' ויקהל והביאו נדבתם מיד כדלעיל ריש פרשה נ"א והוקם על עמדו ביום שמיני למלואים שהוא שמונה ימים לחודש ניסן ואע"פ דכתיב באחד לחודש הוקם המשכן כבר פירש"י פרשת פקודי שכל שבעת ימי המלואים חזרו ופרקוהו הרי ו' חדשים. או ר"ל ו' חדשים לאו דווקא שלימים אלא חסר יו"ד ימים:

קפלוהו. סדרוהו דבר דבור על אופניו ועל מקומו:

מליצים. מתלוצצים וה"ג בילקוט:

לא עשה כו'. לא עכב הקב"ה במחשבה זו לא נתיישבה דעתו בזה אלא כיון שאמר כו'. התחילו טוענין והטעם כדמפרש ואזיל כדי שיראו שאי אפשר להקימו אלא ע"י משה:

פסקה ג

כל אלין דאבהו. כל אלו לאבהו ועל עצמו אמר כן ולעיל בב"ר פר' ס"ב איתא שהראוהו י"ג נהרי אפרסמון:

למי שהוא עמל בה כו'. לשם עולם הבא ולא לשם עולם הזה ע"מ שיקרא ר' או ע"מ שיעשיר:

יקר בעיני ה' כו'. סרס המקרא ודרשהו יקר בעיני ה' לחסידיו המותה הקב"ה מראה לחסידיו היקר המתוקן להם אימתי המותה בשערי מות. ועיין בב"ר בפר' ס"ב ובפר' צ"ב:

וידע ר' שמעון. ברוח הקדש:

פגי מדון. שם מקום. וכן הוא בילקוט משלי:

מאן. מאין:

ופרנס אותה. גרס. וכן הוא בילקוט משלי כלומר קנה והכין כל צרכי שבת:

[ה"ג וניתן לי מן השמים:

ה"ג איני טועמת כלום עד שתאמר לי שתחזירה כו']:

[וכן הוא בילקוט משלי ועיין זה משלם במדרש רות פרשה ג']:

שלחנך חסר. כלומר מתן שכרו לעולם הבא:

כיון ששמע. ר"ש בן חלפתא:

קשה מהראשון. חזק ונפלא מהראשון. ובתלמוד מפרש דגמירי דמן שמיא מיהב יהבי משקל לא שקלי:

לא עשה. לא עשה כלום ולא דבר מאומה להשיב להם:

פסקה ד

הוקם. משמע על ידי עצמו כמו שפירש"י בסדר זה:

הבריות והרוחות. המלאכים והשדים ועיין בריש מדרש חזית:

פסקה ה

על ידי עובדי כוככים. כמו לפני עובדי כוכבים:

מצויינין. במילה ותגלחת:

ציון היה. סימן כד"א ובנה אצלו ציון:

נראין. באצבע נכרים לעין כל כמ"ש כל רואיהם יכירום וגו':

[כל מלאכה גרסינן]:

ולא מצאתי כו'. ועל כרחך מדבר בהקב"ה וכנסת ישראל וכדפירש:

ה"ג ששמעת מאביך:

מהו בעטרה. פירוש למה קרא ישראל אמי:

[ה"ג בת יחידה והיה מחבבה ביותר מדאי והיה קורא אותה בתי לא זז כו'. וה"ג במדרש חזית]:

ולאמי האזינו. חסר וא"ו לשון אמו וה"ג במדרש חזית בהדיא והכי קאמר קרא הקשיבו אלי עמי ולאמי אומר האזינו ויהיה למ"ד של לאמו שמוש לא מקור כלמ"ד ולאום מלאום יאמץ:

[ה"ג מלך רב יפה נוף נופת משוש וגו']:

נופת משוש וגו'. נופת רמז לנופות שהיו מקיפים על המזבח בחג הסוכות. ועיין במדרש תהלים ובילקוט. או יש לפרש דצריך להגיה ננפי ופירושו כלה והכי איתא פרק ראוהו בית דין ולעיל פר' ל"ו:

בפרקמטיוס. סוחר עוסק בפרקמטיא:

את שלו. סחורה שלו:

ויצר. ויצטער בעצמו אם לא יצא החשבון כפי רצונו:

קבלה. חושך תרגום של חשך קבלה:

וערבה. לשון ערב:

מחזיר לתוכה. המשוש והשמחה שנאמר ששון ושמחה ימצא בה וגו':